

GRUNNSYN

LANGSIKTIG FORVALTNING

SAMFUNNET BYGGES
NEDENFRA

DEMOKRATISK
FELLESKAP
I NASJONALSTATEN

DELING
AV SAMFUNNSGODER

TA HELE
LANDET I BRUK

Høringsutkast til Senterpartiets

Prinsipp- og handlingsprogram

2013-17

FORORD

Dere sitter nå med høringsutkastet til nytt prinsipp- og handlingsprogram for stortingsperioden 2013 – 2017. Dette skal stake ut kursen for de neste fire årene og fortelle hva Senterpartiet vil med landet vårt. Hva er de viktigste sakene og de beste løsningene?

Dette er et høringsutkast til nytt program som hele organisasjonen inviteres til å gi sine tilbakemeldinger på. Komiteen vil etter denne høringen arbeide videre med programmet på bakgrunn av alle svar og innspill. Vi ønsker først og fremst tilbakemeldinger på det politiske innholdet. Det er det som er viktigst.

Under kapitlet om sykehus har programkomiteen valgt å avvente partiets sykehusutvalg. Parallelt med denne høringen er sykehusutvalgets innstilling sendt ut på høring. Programkomiteen vil gjennomgå de innspillene som kommer inn der, før en tar stilling til hva som skal stå i det endelige forslaget til nytt partiprogram.

Som dere sikkert ser er dette utkastet betydelig kortere enn utkastet har vært i tidligere programprosesser. Programkomiteen har i denne runden forsøkt å lage et program som er mer målrettet, mer verdiorientert og mer retningsgivende enn tidligere.

Hvert kapittel er oppsummert med noen spørsmål, i tillegg til noen debattbokser i teksten. Dette er temaer og spørsmål som programkomiteen ønsker tilbakemelding på. Dere er også velkomne til å sende inn kommentarer og innspill til øvrige tema og punkter i programmet som ikke dekkes av spørsmålene. Henvis gjerne til side- og linjenummer.

Som forrige gang arrangeres høringsrunden som studiering. Det er derfor viktig at dere fyller ut oppmøteskjema og sender inn til SpS. Da mottar også lokallaget studiestøtte. Høringssvarene skal leveres på nett. Når dere er klare til å sende inn svarene, gå inn på www.partiprogrammet.no og fyll ut skjemaene der. Der finner dere også mer informasjon om høringsrunden.

Frist for innsending av svar, er **1. desember 2012**.

Lykke til med lesingen og gode diskusjoner!

Oslo, august 2012

Hilsen programkomiteen:

Trygve Slagsvold Vedum, leder

Bengt Fasteraune, Oppland og sentralstyret

Jenny Følling, Sogn og Fjordane

Bjørn Arild Gram, Nord-Trøndelag

Ane Kismul, Oslo

Jostein Ljones, Hordaland

Irene Lange Nordahl, Troms og

stortingsgruppa

Christian Anton Smedshaug, Akershus

Morten Sjøberg, Oslo

Anne Beathe Kristiansen Tvinnereim, Akershus

Sandra Nygård Borch, Senterungdommen

Björg Bergheim, Senterkvinnene

Anne Marie Aanerud (sekretær)

FORORD	1
1. GRUNNSYN	5
LANGSIKTIG FORVALTNING	5
SAMFUNNET BYGGES NEDENFRA	5
DEMOKRATISK FELLESKAP I NASJONALSTATEN	6
DELING AV SAMFUNNSGODER	6
TA HELE LANDET I BRUK	6
2. LANGSIKTIG FORVALTNING	7
MILJØ - OMLEGGING TIL DET BÆREKRAFTIGE SAMFUNNET	7
ENERGIPOLITIKK	9
ØKT PRODUKSJON AV ENERGI	9
OLJE OG GASS	10
AREALPOLITIKK – VERN GJENNOM BRUK	11
NATURMANGFOLDET MÅ SIKRES	11
MATJORDA MÅ BEVARES	11
VERNEDE OMRÅDER	12
ROVDYRA MÅ VIKE FOR BÆREKRAFTIG BRUK	12
ØKONOMISK POLITIKK – BALANSE OG GEOGRAFI	13
STATENS PENSJONSFOND	14
SKATTER OG AVGIFTER	14
BOLIGPOLITIKK	15
SPØRSMÅL TIL KAPITTEL 2 LANGSIKTIG FORVALTNING	17
3. SAMFUNNET BYGGES NEDENFRA	18
FRIE OG ANSVARLIGE ENKELTMENNESKER	18
VALGFRIHET OG TRYGGHET FOR FAMILIEN	19
KVALITET I BARNEHAGENE	19
ET BARNEVERN MED BARNET I FOKUS	19
KULTUREN BINDER MENNESKER SAMMEN	20
IDRETT	21
BEVAR MANGFOLDET I SPRÅKET	21
SIKRE ET MANGFOLD AV MEDIER	21
MER ROM FOR FRIVILLIG SEKTOR	21
INTEGRERING SKJER LOKALT	22
LOKALT FOLKESTYRE	23
SPØRSMÅL TIL KAPITTEL 3 SAMFUNNET BYGGES NEDENFRA	24

4. DEMOKRATISK FELLESKAP I NASJONALSTATEN	25
BYRÅKRATISERING	26
KIRKE, RELIGION OG LIVSSYN	28
JUSTISPOLITIKK	29
POLITIET	29
KRIMINALOMSORG	30
DOMSTOLENE	30
BEREDSKAP	31
FRI RETTSHJELP	31
FORSVAR- OG SIKKERHETSPOLITIKK	31
INTERNASJONAL POLITIKK	33
INNVANDRING	36
ARBEIDSINNVANDRING	36
ASYLPOLITIKK	36
URFOLK OG NASJONALE MINORITETER	37
SPØRSMÅL TIL KAPITTEL 4 DEMOKRATISK FELLESKAP I NASJONALSTATEN	38
5. DELING AV SAMFUNNSGODER	39
FORDELING – UTJEVNING AV GEOGRAFISKE OG SOSIALE FORSKJELLER	39
ARBEID – DET SKAL LØNNE SEG Å JOBBE	39
UTDANNING - LÆRING FOR ALLE	40
GRUNNSKOLE – EN HELHETLIG SKOLEDAG FRAMFOR HELDAGSSKOLEN	41
VIDEREGÅENDE OPPLÆRING	41
HØYERE UTDANNING	42
HELSE – FOREBYGGING FRAMFOR REPARASJON	44
EN FOREBYGGENDE HELSESEKTOR	44
SAMHANDLING MELLOM KOMMUNEHELSE TJENESTEN OG SPESIALISTHELSE TJENESTEN	45
SYKEHUS	45
BIOTEKNOLOGI - ETISKE DILEMMA OM LIV	45
ELDREOMSORG – IKKE BARE ÅR TIL LIVET, MEN LIV TIL ÅRA	46
REHABILITERING	47
BOLIGSATSNING	47
OMSORGLØNN	47
MATGLEDE, FYSISK AKTIVITET OG KULTUR I ELDREOMSORGEN	47
VELFERDSYTELSE – YTE ETTER EVNE, FÅ ETTER BEHOV	48
SPØRSMÅL TIL KAPITTEL 5 DELING AV SAMFUNNSGODER	49
6. TA HELE LANDET I BRUK	50
STERKE REGIONER	50
INDUSTRI	51
REISELIV	52

MINERALNÆRINGEN	52
MATLANDET NORGE	53
LANDBRUK – NORSK SELVFORSYNING SKAL SIKRES	53
LANDBRUK OVER HELE LANDET	54
BÆREKRAFTIG LANDBRUK	54
SKOGBRUK	54
STERKT IMPORTVERN	54
REINDRIFT	55
PÅ LAG MED NORSKE FORBRUKERE	55
UTDANNING OG REKRUTTERING, FORSKNING OG INNOVASJON	55
FISKERI OG HAVBRUK	55
SAMFERDSEL – FOR UTVIKLING OG VEKST I HELE LANDET	57
VEI	57
GANG- OG SYKKELVEI	57
JERNBANE	58
LUFTFART	58
SJØ OG HAVN	58
BREDBÅND OG TELEFON – DEN DIGITALE ALLEMANNSRETTE	58
POST	59
SPØRSMÅL TIL KAPITTEL 6 TA HELE LANDET I BRUK	59

1. GRUNNSYN

Senterpartiet er først og fremst et *folkestyreparti*. Dette grunnsynet har sin rot i storverket på Eidsvoll i 1814. Da skriftfestet de 112 grunnlovsfedrene paragrafene som den norske nasjonalstaten og det konstitusjonelle demokratiet fremdeles er tuftet på. Eidsvollsmannen Georg Sverdrup var blant de første som fikk høre utkastet. En mannsalder senere ble nevøen hans, Johan Sverdrup, vår fremste bondehøvding, parlamentariker og statsmann. Gjennom flere tiår gikk han i bresjen for sikring av nasjonalstaten og kjernen i folkestyret: folkesuvereniteten.

Respekten for det grunnlovsfestede folkestyret og den fremste statsmakten, Stortinget, har særpreget Senterpartiet. Og det prinsippet er like klart nå som da det stod i stortingvalsprogrammet 1957: *“Den retten Stortinget etter Grunnlova, tradisjonar og folkestyreprinsippet har som lovgjevande og løyvande makt, må haldast oppe uavgrensa. Dei folkevalde organa skal ha den avgjerande makta”*.

Valgfrihet og mangfold må bygges på fast konstitusjonell grunn. Grunnloven er en norsk samfunnskontrakt og foreskriver rettigheter og plikter som blir både mer aktuelle, fundamentale og krevende jo mer sammensatt Norge blir.

Kjernen i læren om sjølråderetten er å sikre folkestyret og en god velferdsutvikling for hele folket gjennom arbeid for nasjonal produksjon, samvirke og eierskap til naturressurser. Senterpartiet skal være et parti og et politisk redskap for dem som ønsker internasjonalt samarbeid mellom suverene demokratiske nasjonalstatar, og med et sterkt FN for å løse globale utfordringer i fellesskap.

Sjølråderetten forutsetter en sterk nasjonalstat, et levende folkestyre – og et nasjonalt fellesskap. Senterpartiets stortingsvalsprogram for 2013-17 presenterer vår politikk for å bygge det landet vi er glade i. Denne politikken går gjennom langsiktig forvaltning, et samfunn bygget nedenfra, et demokratisk fellesskap i nasjonalstaten, deling av samfunnsgodene og en politikk som tar hele landet i bruk.

Langsiktig forvaltning

Senterpartiet vil at samfunnet baserer seg på forvaltertanken, der ressursene skal høstes på en måte som ikke forringer grunnlaget for framtidige generasjoner. Dette preger partiets syn på naturen, miljøet og økonomien. Kortsiktige økonomiske hensyn skal vike for det langsiktige forvalterperspektivet. Senterpartiet tror at mennesket har vilje og evne til å sørge for bærekraftig bruk og vekst når det gis ansvar for sine omgivelser. Vi ønsker ikke et konserverende vern, men mener at bærekraftig bruk er den beste måten å sikre ressurs- og livsgrunnlaget vårt på sikt. Senterpartiet vil sikre nasjonal og lokal råderett over naturressursene og mener at forvaltningen i størst mulig grad må skje lokalt. Forvaltningen av våre ikke-fornybare rikdommer må bidra til å bygge landet for framtidige generasjoner.

Samfunnet bygges nedenfra

Fortsetningen for et levende folkestyre er nærhet, likeverd og korte avstander mellom de som fatter beslutninger og de som berøres av dem. Senterpartiet vil desentralisere beslutninger slik at flest mulig kan prege sin egen hverdag og delta i samfunnsutformingen. Fellesskap og likeverd mellom folk

1 innebærer at makt, kapital og eiendom bør spres på mange hender. Tillit og sosial kapital mellom
2 likestilte borgere bidrar til trygge og levende lokalsamfunn.

3 Sterke og gode nærmiljøer skapes av det lokale engasjementet. Senterpartiet ønsker slike
4 lokalsamfunn over hele landet, og at disse skal gis handlefrihet og sjølråderett til å videreutvikle sine
5 særpreg og fortrinn. Senterpartiet tror at frie mennesker som får tillit også tar ansvar.
6 Sammenhengen mellom rettigheter og plikter blir tydeligere i oversiktlige samfunn. Opplevelse av
7 felleskap og felles identitet er viktig for å inkludere og integrere alle.

8 **Demokratisk fellesskap i nasjonalstaten**

9 Folkestyret må hele tiden forsvares og forbedres. Folkestyret kan ikke tas for gitt og må stadig
10 vitaliseres. Senterpartiet ønsker å styrke de folkevalgte rolle og fylle de demokratiske nivåene med
11 nytt innhold gjennom å gi lokale og regionale folkevalgte økt myndighet over - og ansvar for - egen
12 utvikling. Byråkrati og offentlig forvaltning må begrenses på alle nivå for å unngå at teknokratisk
13 styring vinner plass på bekostning av politiske beslutninger.

14 Et sterkt folkestyre forutsetter en velfungerende nasjonalstat. Senterpartiet er mot å overføre
15 myndighet til overnasjonale organer der norske velgere ikke lenger kan påvirke hvem de styres av.
16 Medlemskap i EØS medfører en trussel mot demokratiet og en rettsliggjøring og byråkratisering av
17 det norske samfunnet som på sikt undergraver den velfungerende norske modellen.

18 Dagens verden forutsetter godt og realistisk samarbeid for å skape fellesgoder og for å bekjempe
19 felles problemer. Varige samarbeidsløsninger til felles beste forutsetter imidlertid respekt for de
20 selvstendige nasjonalstater.

21 **Deling av samfunns-goder**

22 Senterpartiet står for rettferdig utjevning mellom sosiale grupper, mellom regioner og mellom fattige
23 og rike land i verden. Denne utjevningen bør skje i skjæringspunktet mellom markedet og det
24 offentlige. Fordeling er en av grunnpilarene i den norske velferdsstaten. Mennesker som har like
25 økonomiske og sosiale muligheter vil møtes på mange arenaer og danne fellesskap. Dette skaper et
26 samhold i samfunnet som er av uvurderlig verdi. Det vist at samfunn med små forskjeller fungerer
27 bedre og har større samhold og livskvalitet. Dette vil Sp arbeide for å opprettholde gjennom vår
28 norske arbeids-, velferds- og skattemodell.

29 **Ta hele landet i bruk**

30 For å sikre velferden til framtidige generasjoner, må dagens ressurser utnyttes langsiktig.
31 Senterpartiet mener det er god samfunnsøkonomi å utnytte både de naturgitte og de menneskelige
32 ressursene i hele landet. Det er et politisk ansvar å sørge for balansert regional utvikling og å sikre
33 tilgang til kompetent arbeidskraft. Verdiskaping i alle deler av landet krever at det offentlige driver
34 en aktiv næringspolitikk og eier naturressurser på folkets vegne. Nasjonalt eierskap er hensiktsmessig
35 i næringer og bedrifter med nasjonal, strategisk betydning. Utvikling av infrastruktur skal være
36 framtidsrettet og gi like muligheter til utvikling for næringsliv og innbyggere over hele landet.

1 **2. LANGSIKTIG FORVALTNING**

2 Senterpartiet vil skape et samfunn basert på forvaltertanken – at det vi har i dag skal overlates til
3 neste generasjon i bedre stand enn da vi overtok det. Dette preger vårt syn på naturen, miljøet og
4 økonomien. Det overordnede prinsippet for miljøpolitikken og den økonomiske politikken vår er
5 derfor økonomisk vekst innenfor rammene av bærekraftig bruk. Ressursene skal brukes på en slik
6 måte at de varer lenge og ikke utpines av for intensiv bruk eller forurensing. Veksten skal ikke være
7 større enn naturen og samfunnet kan tåle.

8 I Senterpartiets miljøpolitikk står mennesket i sentrum. I vårt økologiske helhetssyn har mennesket
9 et naturlig ansvar for å ta vare på naturen og miljøet. Menneskets framtid er avhengig av at naturens
10 funksjoner, produksjonsevne og mangfold opprettholdes. Senterpartiet står i en tradisjon som mener
11 at ressursene nyttes best gjennom bærekraftig bruk. Vi kan ikke frede oss til en bærekraftig utvikling.
12 Folkelig deltakelse og engasjement i miljøpolitikken er en bærebjelke i våre prioriteringer.

13 Senterpartiet vil sikre nasjonal og lokal råderett over naturressursene, slik at avkastningen kommer
14 alle til gode. Naturressursene bør i størst mulig grad forvaltes av de som har ressursene som grunnlag
15 for sitt virke. Forvaltningen må bygge på kompetansen som finnes i de naturbaserte næringene og
16 forankres i lokaldemokratiet. Det er et mål at lokalsamfunnene som har rike naturressurser skal få
17 nytte godt av dette i form av arbeidsplasser, kompetanse og inntekter.

18 Norge er i en situasjon der vi skal balansere en stor oljesektor og høy kredittvekst opp mot
19 primærnæringer og fastlandsindustri. Vi vil føre en politikk for å utvikle alle deler av norsk
20 produksjonsøkonomi og vil bruke politiske virkemidler aktivt for å sikre dette. Det norske
21 næringslivet skal i størst mulig grad drives på en energieffektiv måte og baseres på bærekraftig bruk
22 av fellesskapets ressurser.

23 Klimaendringene, presset på ressursgrunnlaget og framtidig behov for mat er de mest grunnleggende
24 utfordringene verden står overfor. Skal vi klare å løse miljøutfordringene må den økonomiske
25 politikken spille på lag med miljøet og være langsiktig. Hensynet til økosystemene må være
26 overordnet økonomisk vekst. Norge har et stort ansvar for, og bidrar aktivt til, internasjonale
27 løsninger for en mer bærekraftig utvikling globalt.

28 Det er nødvendig at noen ressurser, også de fornybare, forblir ubrukte. Prosessen for å velge ut
29 vernetiltakene knyttet til de fornybare ressursene må være utformet på en måte som er åpen,
30 praktisk gjennomførbar og som respekterer at det i mange sammenhenger dreier seg om privat
31 grunn.

32 **Miljø - omlegging til det bærekraftige samfunnet**

33 Naturen er grunnlaget for alt liv og all aktivitet. Senterpartiet mener at en av de viktigste politiske
34 oppgavene i dag er å bidra til livskraftig natur med stort biologisk mangfold. For å få til dette må
35 miljøpolitikken ha folkelig grunnlag, være forståelig og skape engasjement i folket.

36 Det er bred vitenskapelig enighet om at vi kan vente oss global temperaturøkning, heving av
37 havnivået, endring i nedbørsmønstre og vindsystemer, tap av biologisk mangfold og forverra levekår
38 som følge av klimaendringene. Prinsippet om at forurenser skal betale må gjelde både globalt og

1 nasjonalt. Alle land kan med rette hevde at deres utslipp bare utgjør en liten del av den totale
2 forurensingen i verden. Senterpartiet vil derfor være en pådriver for at det framforhandles ambisiøse
3 og langsiktige internasjonale klimaavtaler.

4 Det er samtidig avgjørende at Norge viser vilje til handling og å skape praktiske resultater på
5 hjemmebane. Norge er i besittelse av fornybare energiresurser som gir stort potensial for
6 miljøvennlig drift i industrien og primærnæringene. Som oljenasjon har vi et stort ansvar for
7 klimaproblemet. Vi har gode muligheter til å bidra med tiltak og ny teknologi som vil bringe verden
8 nærmere å løse klimaproblemene, både gjennom en mest mulig miljøvennlig utvinning av
9 petroleumsressursene, og ikke minst en nødvendig overgang til fornybar energi. Vi har kompetanse
10 og økonomisk handlefrihet som gjør oss egnet til å påta oss lederansvaret for å finne nye
11 energikilder. Vi må bruke politiske og økonomiske virkemidler for å skape en industri som bruker
12 fornybar energi. Klimavennlig industri må bli Norges industrielle fortrinn.

13 Skogen er en viktig del av løsningen på klimaproblemet. Aktiv skogpolitikk er en jordnær og konkret
14 klimapolitikk som kan settes i gang umiddelbart, uten komplisert teknologi. Den er også billig
15 sammenlignet med de fleste alternativene. Det er snakk om å ta i bruk og spille på lag med naturen.
16 Opptaket av CO2 på lang sikt er avhengig av at vi fornyer skogressursen. Derfor må vi føre en aktiv
17 skogpolitikk; bruke trevirket til miljøvennlig materialer og energi, plante ny skog etter hogst, utvikle
18 nye skogplanter som er tilpasset morgendagens klima og utvide skogarealet. Skogen i Norge tar opp
19 CO2 tilsvarende halvparten av de totale norske klimagassutslippene. Dagens store karbonopptak i
20 skogen er et resultat av den jobben generasjonene før oss har gjort gjennom planting og aktivt
21 skogbruk. Nå skal vi følge opp og gjøre vår del. Også i framtida skal skogen være et av Norges
22 viktigste bidrag for å nå klimamålene og bidra til sysselsetting og verdiskaping, ikke minst i
23 distriktene.

24 *Senterpartiet vil:*

- 25 - redusere nasjonale utslipp i alle sektorer for å nå internasjonale mål
- 26 - jobbe for få på plass virkemidler som sikrer at målet om maksimal temperaturøkning på to
27 grader nås
- 28 - at hoveddelen av norske klimakutt skal tas innenlands. Klimapolitikken skal utformes slik at
29 den underbygger andre viktige samfunnshensyn, som industriell utvikling, matproduksjon og
30 bosetting i hele landet
- 31 - bruke skogplanting og uttak av skogressursen offensivt som et CO2-reduserende tiltak
- 32 - sikre en storstilt satsing på bioenergi, biodrivstoff og fornybar energi
- 33 - fase inn ny og miljøvennlig kjøretøyteknologi og legge til rette for at det skal være lettere å
34 velge kollektivtransport
- 35 - legge til rette for at veksten i persontransport i byene skjer ved hjelp av kollektivtransport,
36 sykkel og gange
- 37 - sikre energieffektive bygg gjennom å stille strenge energikrav til nybygg og få på plass
38 virkemidler som sikrer energieffektivitet i eksisterende bygg
- 39 - fase ut bruk av oljekjeler i husholdninger og som grunnlast innen 2020
- 40 - at staten skal inngå et forpliktende samarbeid med kommunesektoren for å løse ut flere
41 klimatiltak

1 **Energipolitikk**

2 Norge er et land rikt på naturressurser. Men naturrikdom er ikke nok i seg selv, det er god forvaltning
3 som sikrer at hele landet får nyte godt av inntektene den bringer med seg. Den norske
4 energipolitikken, med hjemfallsrett og nasjonalt og lokalt eierskap til naturressursene, har vært
5 avgjørende for at inntektene fra naturressursene har kommet fellesskapet til gode. Senterpartiet vil
6 opprettholde denne modellen slik at velstanden kommer også framtidige generasjoner til gode.

7 Trygg og stabil energiforsyning er en forutsetning for at folk skal kunne leve gode liv og drive
8 næringsvirksomhet i hele landet. Utbyggingen av et robust el-nett er derfor en prioritet for
9 Senterpartiet. For å sikre at mest mulig av energien vi bruker er fornybar, må det være enkelt for
10 fornybar produksjon å koble seg til nettet.

11 De fornybare ressursene skal brukes på en måte som i minst mulig grad fører til utarming av
12 ressursene. De ikke-fornybare ressursene skal utvinnes og brukes på en mest mulig skånsom måte
13 for naturen og samfunnet. Energiforbruket kan og bør reduseres vesentlig gjennom effektiv
14 energibruk. Dette gjelder både for husholdninger, industrien og transportsektoren.

15 **Økt produksjon av energi**

16 Senterpartiet vil at en høyest mulig andel av energien vi bruker skal være fornybar. Gjennom en
17 balansert utvikling av energiproduksjonen og overføringskapasiteten til våre naboland kan Norge
18 spille en viktig rolle som leverandør av fornybar energi til Europa, samtidig som krafttilgangen for
19 norsk industri og husholdninger ivaretas. Satsing på produksjon av fornybar energi og
20 teknologiutvikling vil gi grunnlag for næringsutvikling og verdiskaping i Norge.

21 Med innføringen av de grønne sertifikatene ble grunnsteinen for en storstilt fornybar utbygging lagt.
22 Senterpartiet vil arbeide for rask og enkel konsesjonsbehandling for utbygging av fornybar energi slik
23 at produksjonen av enda mer ren energi kan komme i gang raskt. Grunneiere og lokalsamfunn skal få
24 en rettmessig andel av verdiskapingen knyttet til utvinning av fornybar energi. Senterpartiet ønsker å
25 øke andelen av bioenergi som brukes til oppvarming.

1 **Olje og gass**

2 Store deler av de norske naturressursene er ikke-fornybare ressurser og er grunnlaget for Norges
3 største eksportnæring. Disse ressursene må utnyttes i et tempo forenlig med øvrig næringsliv og skal
4 forvaltes slik at godene fra dem varer lenge. Senterpartiet vil ha olje- og gassutvinning som ikke går
5 på bekostning av fiskeri og havbruk og sårbare naturressurser, men utnyttes i et tempo forenlig med
6 øvrig næringsliv. Petroleumsnæringa må være underlagt politisk styring for å sikre at nødvendige
7 hensyn til miljø og fornybare næringer ivaretas. I områdene hvor det drives petroleumsvirksomhet
8 legges sameksistens til grunn for forvaltningen. Petroleumpolitikken må utformes slik at den i størst
9 mulig grad stimulerer lokal verdiskaping og positive ringvirkninger i den regionen aktiviteten er
10 lokalisert, og bidra til industriell utvikling der målet er at norsk oljeindustri skal være verdensledende
11 innenfor utvikling av miljøteknologi. Gjennom det statlige eierskapet i energiselskaper og Petoro og
12 gjennom skatte- og avgiftspolitikken skal det sikres at verdiene kommer fellesskapet til gode. Norsk
13 petroleumsaktivitet i utlandet skal bidra til positive ringvirkninger for samfunnet og skal ikke
14 undergrave rettighetene til innbyggerne eller deres suverenitet over egne ressurser.

Debattboks I

Petroleumsutvinning i sårbare områder

Komiteen er delt i synet på petroleumsaktivitet i områder som er særlig verdifulle for fiskerinæringa, som ligger nær land eller har stor risiko for ulykker. Nedenfor er det satt opp to ulike alternativer for petroleumpolitikken i den kommende stortingsperioden. Hvilket av de to alternativene mener du at Senterpartiet bør gå inn for:

1. **I områder som er særlig verdifulle for fiskerinæringen, som ligger nært land eller har stor risiko for ulykker skal det ikke være petroleumsaktivitet.** Et slikt ståsted vil innebære at Senterpartiet i den kommende stortingsperioden ikke vil åpne opp for petroleumsutvinning i Lofoten, Vesterålen (Nordland 6, Nordland 7 og Troms 2), området utenfor Senja og på Møreblokkene.
2. **Basert på kunnskapsinnhenting vil Senterpartiet vurdere konsekvensutredning av petroleumsaktivitet i områdene utenfor Lofoten, Vesterålen og Senja (Nordland 6 og 7 og Troms 2).** Dette gjøres under forutsetning av at det stilles særskilt strenge krav til sikkerhet, beredskap, miljø og lokale ringvirkninger. Berørte kommuner skal få mulighet til aktiv medvirkning når nye områder for petroleumsutvinning vurderes.

15

16 *Senterpartiet vil:*

- 17 - sikre lik nettleie til forbrukere i hele landet
- 18 - gjennomføre en betydelig opprusting og utbygging av el-nettet for å legge til rette for å øke
19 energiproduksjonen, redusere effektivitetstap og øke beredskapen
- 20 - øke tempoet i elektrifiseringen av norsk sokkel
- 21 - bruke statlig eierskap aktivt for å sikre utvinning av fornybare energiresurser
- 22 - øke tilgangen på forbybar energi gjennom å gi investeringstilskudd til varme- og bioenergi
- 23 - gå imot produksjon av atomkraft i Norge
- 24 - dele opp Statkraft i et nasjonalt og et internasjonalt selskap. Det nye selskapet Statkraft
25 utland bør delprivatiseres
- 26 - øke bruk av gass til industri og industrielle formål og kollektivtrafikk

1 **Arealpolitikk – vern gjennom bruk**

2 Senterpartiet vil ta vare på naturressursene, det biologiske mangfoldet og ulike naturtyper gjennom
3 bærekraftig bruk. Senterpartiet har utspring i en bevegelse av folk som har levd i, med og av naturen.
4 God forvaltning av naturen er grunnlaget for vårt verdisyn. Naturen er best tjent med at folk føler
5 tilhørighet til den og til politikken som føres for å bevare den. Tilhørigheten skapes gjennom at folk
6 bruker naturen, får tillit til å gjøre dette og tar ansvar for ikke å overforbruke ressursene. Vi kan ikke
7 verne oss til en bærekraftig utvikling, men må gjøre forbruket vårt bærekraftig.

8 Nasjonale myndigheter er avhengige av et godt samspill med lokalbefolkningen for å beskytte
9 naturen. Vi mener at de beste løsningene skapes lokalt. Nasjonale myndigheter må i minst mulig grad
10 overstyre løsninger som lokalsamfunn har kommet sammen for å skape. Bare slik kan vi få alle med
11 på å bevare naturmangfoldet. Forvaltningen må baseres på at bærekraftig bruk i de fleste tilfeller er
12 det beste vern.

13 **Naturmangfoldet må sikres**

14 Senterpartiet vil sikre det biologiske mangfoldet. I dag skjer en storstilt utarming av det biologiske
15 mangfoldet. Utrydding av dyre- og plantearter gir uopprettelige skader og setter verdens
16 matvaresikkerhet i fare. Biologisk mangfold og sårbare økosystemer må sikres gjennom en
17 kombinasjon av et godt nasjonalt regelverk og stor grad av lokal medvirkning og ansvar i de berørte
18 områdene.

19 Mye av norsk biologisk mangfold er avhengig av menneskelig bruk. Om lag en tredjedel av de norske
20 artene som er utrydningstruede er tilknyttet jordbrukets kulturlandskap. Derfor er fortsatt bruk av
21 norsk natur til matproduksjon viktig for å opprettholde naturmangfoldet.

22 Jo bedre naturen forvaltes, desto mindre er behovet for vern. I enkelte tilfeller er vern av naturtyper
23 og dyre- eller plantearter likevel nødvendig. Vern er imidlertid bare et middel for å bevare naturen,
24 ikke et mål i seg selv. Der vern skal tas i bruk som virkemiddel må vernevedtak gjennomføres slik at
25 det er lokal forståelse for verneformål og -tiltak. Vernepolitikken må legge til rette for at
26 lokalbefolkning og grunneiere skal få muligheter for å bruke området og utvikle næringsvirksomhet, i
27 pakt med verneverdien.

28 **Matjorda må bevares**

29 Utgangspunktet for all matproduksjon er dyrkbar jord. Denne ressursen er knapp både på
30 verdensbasis og i Norge. Matjorda er under så stort press at den trenger strengt lovvern for å
31 bevares. Hensynet til utbygging av industri, infrastruktur og boliger må balanseres bedre mot det
32 langsiktige hensynet til matproduksjonen. To virkemidler må tas i bruk: mer matjord må dyrkes opp
33 og mindre må bygges ned. Det må lages regionale planer for bosetting slik at vi kan begrense
34 nedbyggingen. Tvilen skal komme matjorda til gode i spørsmål om store utbygginger av infrastruktur,
35 boligområder eller industri.

36 I noen deler av landet er gjengroing en større trussel mot den dyrkede marka enn nedbygging. For å
37 hindre slikt tap av matjord må landbrukspolitikken utformes slik at det opprettholdes landbruk i hele
38 landet.

1 **Vernede områder**

2 I de områdene der vern anses som nødvendig må verneprosessene føres på en slik måte at
3 lokalbefolkningen blir hørt og sikres forutsigbare rammer for livsutfoldelse og næringsvirksomhet.
4 Hvordan verneområdet kan brukes må være fastlagt idet vernet vedtas for å sikre lokalbefolkningen
5 forutsigbarhet.

6 Senterpartiet mener at lokale myndigheter er de beste forvalterne av verneområdene. For å sikre
7 vernets legitimitet er det viktig med kjennskap til områdene som skal vernes og en felles forståelse
8 for de begrensningene som innføres. Lokale myndigheter har detaljkunnskap som er avgjørende for å
9 finne gode løsninger gjennom hele verneprosessen. Gjennom lokal forankring kan lokalsamfunnet få
10 sterkere tilhørighet til verneområdet, unngå unødvendige restriksjoner på bruk av fornybare
11 naturressurser og lettere utnytte næringspotensialet som naturvernområdet kan gi.

12 Kommuner og regioner som blir underlagt strengt vern og tar på seg ansvar for å bevare naturen på
13 vegne av hele samfunnet må få kompensasjon. Senterpartiet ønsker å ta i bruk tiltak som opprettelse
14 av næringsfond og aktiv tilrettelegging for reiseliv som kompenserende tiltak.

Vern med lokal forankring

Et eksempel på vern med lokal forankring er Dovrefjell og Sunndalsfjella nasjonalpark som strekker seg over flere kommuner og fylkeskommuner. Gjennom et nasjonalparkstyre forvalter kommunene og fylkeskommunene området. I tillegg til tradisjonell forvaltning etter naturmangfoldloven mener Senterpartiet at styret må tildeles oppgaver for å fremme samfunns- og næringsutvikling i og rundt nasjonalparken. Dovrefjell og Sunndalsfjella nasjonalpark er det første norske verneområdet som har oppnådd status som European Charterpark – en sertifisering for bærekraftig utvikling av reiselivet i og omkring verneområdene.

15

16 **Rovdyra må vike for bærekraftig bruk**

17 Senterpartiet vil ha en rovdyrpolitikk som bygger på prinsippene om regional forvaltning, effektivt
18 uttak av rovdyr som representerer et skadepotensial og erstatning for tap påført av rovdyr. Det er
19 avgjørende for næringsvirksomhet og livskvalitet i Distrikts-Norge at rovdyrforliket fra 2011 blir fulgt
20 opp i tråd med Stortingets intensjoner.

21 Senterpartiet arbeider for reduserte bestandsmål for alle de store rovdyra. Så lenge rovdyrforliket fra
22 2011 gjelder er bestandsmålene en øvre grense for hvor mange rovdyr vi skal ha i Norge. Ulven står i
23 en særstilling blant rovdyra. Den ulvebestanden som befinner seg i Norge har finsk-russisk
24 opprinnelse og Senterpartiet mener at det ikke er et norsk ansvar å ta vare på denne
25 rovdyrbestanden. Det er videre naturlig å se forvaltning av de store rovdyra i et helhetlig nordisk
26 perspektiv som utgangspunkt for forvaltningen.

27 De som lever nært på rovdyra må ha mulighet til å påvirke forvaltningen av bestanden. Det er videre
28 naturlig å se forvaltning av de store rovdyra i et helhetlig nordisk perspektiv som utgangspunkt for
29 forvaltningen. Senterpartiet mener at forvaltningen av rovdyrbestanden må være folkevalgt og
30 regionalt forankret. Storsamfunnet skal ta ansvaret for belastningen som rovdyra fører med seg på

1 vegne av de som blir berørt. Den som blir påført tap som følge av rovdyrangrep skal kompenseres for
2 dette. Uttak av rovvilt er statens ansvar og må skje på en effektiv måte når fellingstillatelse er gitt.

3 Norge trenger utmarksnæringene for å opprettholde et aktivt landbruk i hele landet og for å utnytte
4 naturressursene best mulig. Høsting av utmarksressursene er mange steder umuliggjort fordi rovdyr
5 prioriteres framfor beitenæring. Dette fører til gjengroing av kulturlandskap, svekker lokalsamfunn
6 og reduserer verdiskaping. Jakt, friluftsliv og annen rekreasjon svekkes også når rovdyrtettheten
7 øker. Dette påvirker livskvaliteten til de som bruker naturen. Beitenæringene, både landbruket og
8 reindrifta, og høsting gjennom jakt og fiske må ha forrang framfor rovdyra. Dette betyr at rovdyr ikke
9 skal være i prioriterte beiteområder eller tettbygde strøk og at rovdyr som utgjør et skadepotensial
10 må tas ut effektivt.

11 *Senterpartiet vil:*

- 12 - ha offentlig tilskudd til planting av skog og intensivere arbeidet med ungskogpleie og tynning
- 13 - grunnlovsfeste at matjorda skal disponeres langsiktig og ivaretas for kommende
- 14 generasjoner
- 15 - at jordvernet skal vektas tyngre i planprosesser og at det skal nydyrkes like mye jord som det
- 16 blir omdisponert
- 17 - at det ved utbygging skal lages en plan for gjenbruk av matjord
- 18 - innføre tilskudd til nydyrking av jord
- 19 - at matjord sikres sterkere vern enn utmark i hovedstadsregionen. Senterpartiet vil revidere
- 20 markagrensa
- 21 - at lokale interesser skal vektlegges i de tilfeller der vern av naturområder er et alternativ
- 22 - at frivillig vern foretrekkes i skogvernet og at makeskifte nyttes i størst mulig grad
- 23 - at grunneiere må sikres full erstatning ved etablering av verneområder
- 24 - redusere bestandsmålene for bjørn, ørn, jerv og gaupe
- 25 - ikke ha egne bestandsmål for finsk-russisk ulv i Norge. Vi vil ha fritt uttak av ulv
- 26 - oppheve forvaltningssonen for ulv så lenge det finnes finsk-russisk ulv i Norge
- 27 - innføre sterkere nødvergerett for hund overfor alle rovdyr
- 28 - ta ut rovdyr som oppholder seg i tettbebyggelse
- 29 - at de som lider tap som følge av rovdyrangrep skal få fullgod erstatning
- 30 - la grensebestander av store rovdyr telle som norske dyr
- 31 - tillate bruk av blyhagl ved jakt alle andre steder enn i våtmarksområder

32 **Økonomisk politikk – balanse og geografi**

33 Senterpartiets fremste mål i den økonomiske politikken er varig balanse i landets økonomi. Vi vil
34 aktivt søke å unngå høy arbeidsledighet og høy inflasjon, se til at statsfinansene er robuste,
35 finansmarkedet godt regulert og at ulike former for risiko ikke får lov eller tid til å bygge seg opp i
36 økonomien.

37 Både i Norge og internasjonalt har økonomiske kriser en tendens til å begynne i finanssektoren. Som
38 hovedregel skyldes dette at spesielt bankene har for lav soliditet og/eller for dårlig likviditet. Derfor
39 er regulering av finansmarkeder en avgjørende del av den økonomiske politikken. Politikken skal
40 motvirke at det bygges opp gjeldsnivåer som øker sannsynligheten for alvorlige kriser dersom for
41 eksempel arbeidsmarkedet svekkes eller etterspørselen etter varer og tjenester går ned.

1 Alternativet til varig balanse i landets økonomi kan være svært alvorlige. Dype finanskriser går hånd i
2 hånd med svekkede statsfinanser, økt arbeidsledighet og i verste fall alvorlig sosial uro og dystre
3 framtidsutsikter for brede lag av befolkningen. For Senterpartiet er det derfor grunnleggende og
4 overordnet at den økonomiske politikken i størst mulig grad legger til rette for bærekraftig stabilitet.

5 Dagens skattesystem stimulerer i for stor grad til gjeldsoptak og i for liten grad til sparing. Disse
6 skjevhetene må rettes opp og det må i større grad stimuleres til sparing. Det vil også være en viktig
7 strategi for å sikre langsiktig eierskap i norsk næringsliv.

8 **Statens pensjonsfond**

9 Statens pensjonsfond – Utland (SPU), også kjent som oljefondet, står sentralt i norsk økonomisk
10 politikk. Handlingsregelen legger opp til en gradvis innfasing av ”oljepenger” i norsk økonomi.
11 Senterpartiet vil forvalte denne felles rikdommen til beste for dem som lever i dag og for kommende
12 generasjoner. Vi mener derfor at SPU skal investere mer i fast eiendom internasjonalt. Investeringer i
13 aksjer og rentebærende obligasjoner må reduseres tilsvarende.

14 I første omgang – fram mot 2020 – må mer av fondskapitalen plasseres i eiendom i stater med lav
15 politisk risiko, sikre eiendomsrettigheter og solid rettsvesen. Investeringer i aksjer og rentebærende
16 obligasjoner må reduseres tilsvarende. Samlet sett vil dette medvirke til tryggere og mer stabil
17 avkastning – i samklang med det overordnede målet om sikring av fondskapitalen på tvers av
18 slektsledd.

19 Norges Bank ved Norges Bank Investment Management (NBIM) skal fremdeles være delegert
20 ansvaret for forvaltningen av SPU. Senterpartiet går like fullt inn for at NBIM avdeling i Norge blir
21 flyttet fra Oslo til Trondheim. Hovedsetet til Norges Bank lå i nettopp Trondheim fra starten i 1816 og
22 fram til 1897. Relokalisering av NBIM til Trondheim vil således være i samhøve med gammel
23 tradisjon, og bidra til styrking av finansielle forvaltermiljøer utenfor hovedstaden. Senterpartiet
24 mener at SPU bør skifte til det originale navnet Statens petroleumsfond.

25 **Skatter og avgifter**

26 Senterpartiet mener at skatte- og avgiftssystemet skal være enkelt, stabilt over tid og ha støtte i
27 befolkningen. Vi vil videreføre det overordnede målet om bredt skattegrunnlag og lave skattesatser.
28 Dette vil føre til at skattesystemet unngår effektivitetstap og uheldige skattetilpasninger. Dagens
29 samlede skatte- og avgiftsnivå skal ikke endres vesentlig.

30 Intensjonen med merverdiavgiften er først og fremst å skaffe staten inntekter. Senterpartiet vil
31 støtte arbeid med å utvikle og innføre et avgiftssystem som ligner på merverdiavgift på finansielle
32 tjenester, som har nullsats i dag. Dette vil være i tråd med det overordnede målet om et bredt
33 skattegrunnlag. Det kan dessuten medvirke til en riktigere dimensjonering av finanssektoren i norsk
34 økonomi.

35 Det er viktig at skatte- og avgiftssystemet medvirker til en jevnere fordeling av inntekt og formue
36 etter skatt. Senterpartiets motivasjon for dette er todelt. Vi ønsker å videreføre det jevnbyrdige
37 norske samfunnet, kjennetegnet av stor sosial kapital, mer gjensidig tillit og sterkere
38 samarbeidsnormer enn i land med skjev fordeling av velstand. For det andre er opptjening av inntekt
39 og formue ikke et resultat av individuell innsats og flaks alene: Verdier blir skapt i fellesskap og er
40 også et produkt av storsamfunnets prioriteringer, struktur og tilrettelegging.

- 1 Formueskatten sikrer rettferdig fordeling og inntekter til fellesskapet. Vi vil beholde denne skatten. Å
- 2 fjerne den ville ha ført til en kraftig økning av nullskatteyttere. Vi mener likevel formuesskatten skal
- 3 reformeres for å stimulere til sparing hos enkeltpersoner og næringsutvikling i Distrikts-Norge.
- 4 Senterpartiet vil hegne om eiendomsskatten som en lokal, kommunal skatteform uavhengig av det
- 5 kommunale inntektssystemet. Lokale skatter åpner for at ulike kommuner kan beslutte forskjellige
- 6 fordelinger mellom privat og offentlig investeringer i samsvar med lokale flertall og preferanser.
- 7 Senterpartiet ønsker å innføre en ordning med friere kommunalt skatteøre.

Debattboks II

Formueskatt

Formueskatten sikrer rettferdig fordeling og inntekter til fellesskapet. Å fjerne den ville ha ført til en kraftig økning av nullskatteyttere og det er Senterpartiet mot. Vi mener likevel formuesskatten skal reformeres for å stimulere til sparing hos enkeltpersoner og næringsutvikling.

Programkomiteen er enig om at formueskatten bør reformeres, men er delt i synet på hvordan dette bør gjøres. Hvilken reformmodell av formueskatten mener du at Senterpartiet bør gå inn for?

1. **Øke bunnfradraget i formueskatten.** En slik omlegging vil føre til at færre betaler formueskatt og ville således minske statens inntekter. Endringen er enkel å administrere og vil antagelig føre til mer sparing hos enkeltpersoner. Endringen er ikke skreddersydd for næringslivet, men vil antagelig bety en god del for de minste bedriftene.
2. **Geografisk differensiert formueskatt.** En slik modell legger opp til en formuesskatt der både skattesats, likningsverdi på eiendom og bunnfradrag varierer på samme vis som den differensierte arbeidsgiveravgiften. Dette vil senke skattebyrden i Distrikts-Norge og medvirke til desentralisert næringsutvikling og bosettingsmønster. Dette vil dempe presset på de regionene rundt de store byene.
3. **Fjerne formueskatten på arbeidende kapital.** Denne modellen vil gi den mest målrettede satsningen på næring, men er mer komplisert å administrere enn det første alternativet. Utligningen av dagens formueskatt er uavhengig av bedrifters inntekt og likviditet. Derfor må eierne, uavhengig av inntekt, betale formuesskatt på kapitalen som er bundet i bedriften.

8 Boligpolitikk

9 Bolig er et nødvendig velferdsgode på linje med arbeid, helse og utdanning. En trygg og stabil
10 bosituasjon er en nødvendig ramme rundt alle menneskers liv. Senterpartiet mener at
11 boligpolitikkenes betydning for velferd og utvikling må løftes fram og styrkes.

12 Norsk boligpolitikk har vært vellykket for det brede lag av befolkningen. En stor grad av boligeie har
13 bidratt til selvstendige mennesker og en høy boligstandard. Senterpartiet ønsker å styrke eierlinjen
14 ytterligere. Mange vanskeligstilte på boligmarkedet kan med fordel gå over fra en leie- til en
15 eiesituasjon. Senterpartiet går inn for en boligpolitikk som legger til grunn at alle kan bo. Det må ytes
16 oppfølgingstjenester som sikrer at den enkelte kan håndtere sin bosituasjon.

17 Senterpartiet vil motarbeide ubalanser i boligmarkedet. Situasjonen med sterkt prispress i enkelte
18 byområder, og manglende samsvar mellom byggekostnader og panteverdier i mange
19 distriktsområder viser behovet for en politikk som bredt motarbeider sentralisering og sikrer en mer

1 balansert fordeling av folketallsveksten. Senterpartiet mener at kommunene må ta ansvar for å
2 regulere et tilstrekkelig antall tomter. I pressområdene må kommunene samarbeide om dette, og
3 lokale og sentrale myndigheter må sammen bidra til samferdselsløsninger som gir regionforstørring.
4 Senterpartiet mener det er nødvendig med særskilte tiltak som sikrer boligforsyningen i
5 utkantområder med behov for mer boligbygging.

6 Det er kommunene og Husbanken som er de sentrale boligpolitiske aktørene i Norge. Senterpartiet
7 vil fortsette å styrke de boligpolitiske virkemidlene i Husbanken, slik at kommunene blir best mulig i
8 stand til å gjennomføre en aktiv boligpolitikk tilpasset lokale behov. En vellykket boligpolitikk bidrar
9 til at kommunene kan løse mange av sine oppgaver på en god måte. Senterpartiet vil at
10 boligpolitikken skal legge til rette for energieffektive hus og universell utforming.

11 Senterpartiet vil forenkle og avbyråkratisere plan- og byggesaksprosessene slik at kommunene
12 lettere og raskere kan tilrettelegge tomter og behandle byggesaker. Det er viktig for Senterpartiet at
13 statlige innsigelser ikke overstyrer det lokale selvstyret. Innsigelsesinstituttet må derfor tydeliggjøres
14 til kun å gjelde viktige nasjonale og regionale hensyn. Videre må det samordnes og effektiviseres,
15 blant annet med klare tidsfrister. Full elektronisk saksbehandling av byggesaker er også et viktig
16 forenklingstiltak.

17 Senterpartiet ønsker å videreføre de gunstige beskatningsreglene for boligeiere, men vil se på
18 regelverket for sekundærboliger.

19 *Senterpartiet vil:*

- 20 - jobbe for finansiell stabilitet og varig balanse i landets økonomi
- 21 - holde fast ved det samlede skatte- og avgiftsnivået som hovedregel
- 22 - opprettholde den differensierte arbeidsgiveravgiften
- 23 - arbeide for et skattesystem som bidrar til å beholde kapital i bedrifter, og som kan brukes til
24 investeringer
- 25 - reformere Statens pensjonsfond – Utland ved å øke investeringene i fast eiendom, flytte den
26 norske forvaltningen av fondet fra Oslo til Trondheim og på nytt gi fondet navnet Statens
27 petroleumsfond
- 28 - gi økt skattefradrag til pendlere
- 29 - øke formuesgrunnlaget for eiendom utenom eget bosted
- 30 - senke formuesgrunnlaget for aksjer
- 31 - avvikle arveavgiften
- 32 - styrke Husbankens virkemidler for at langt flere vanskeligstilte kan eie egen bolig
- 33 - fortsette styrkingen av kommuneøkonomien slik at kommunene kan yte oppfølgingstjenester
34 til personer som har vanskeligheter med å ha en stabil bostedsituasjon
- 35 - styrke Husbanken som samarbeidspartner og tilrettelegger for kommunene blant annet
36 gjennom å øke kompetansetilskuddet. Det forventes at kommunene fører en aktiv
37 boligpolitikk, både i forhold til boligforsyningen i sin alminnelighet, og i forhold til å hjelpe
38 vanskeligstilte på boligmarkedet
- 39 - bygge betydelig flere studentboliger. Dette vil øke boligforsyningen, avhjelpe
40 boligsituasjonen for studentene og lette presset i det øvrige leiemarkedet.
- 41 - forenkle plan- og bygningsloven slik at planprosessene går raskere og slik at færre byggetiltak
42 blir søknadspålagt.

- 1 - endre og tydeliggjøre innsigelsesinstituttet slik at det ikke overstyrer det lokale selvstyre
- 2 - tilrettelegge for full elektronisk saksbehandling av byggesaker i alle kommuner
- 3 - styrke BSU-ordningen, slik at man kan spare minst 30 000 kroner i året og 300 000 kroner
- 4 totalt

5 **Spørsmål til kapittel 2 Langsiktig forvaltning**

- 6 a) Debattboks I om petroleumsutvinning i sårbare områder
- 7
- 8 b) Debattboks II om formueskatt
- 9
- 10 c) I programutkastet står det at de ikke-fornybare ressursene må forvaltes slik at de varer
- 11 lenge. Olje- og gassutvinningen på norsk sokkel er en av de mest miljøvennlig som finnes, og
- 12 bidrar mye i norsk økonomi, men øker samtidig tilgangen på fossil energi i verden. Hvilke
- 13 hensyn mener dere skal styre utvinningstempoet på norsk sokkel?
- 14
- 15 d) Trygg og stabil energiforsyning er viktig i landet vårt, men ofte kommer det i konflikt med
- 16 lokal politikk og lokalbefolkningens ønske. Hvordan kan man sikre rask utbygging av
- 17 linjenettet samtidig som det ikke går ut over det lokale sjølstyret?
- 18
- 19 e) Ofte blir det gjort lokalpolitiske vedtak om bygging av for eksempel kjøpesenter på matjord
- 20 vår. I dette utkastet tas det til orde for et sterkere jordvern, samtidig som man påpeker
- 21 viktigheten av lokalt selvstyre. Bør Senterpartiet ofre det lokale selvstyre på bekostning av
- 22 nasjonal overstyring for å sikre mer matjord. Hvorfor, hvorfor ikke?
- 23
- 24 f) Opphevelse av forvaltningssonen for ulv betyr i praksis at belastningen med å ha ulv fordeles
- 25 på større areal og blant større deler av befolkningen. Er dere for eller i mot forvaltningssonen
- 26 for ulv? Begrunn svaret
- 27
- 28 g) Er dere enig i at dagens samlede skatte- og avgiftssystem ikke skal endres vesentlig?
- 29 h) Fylkesmannen har innsigelsesrett i jordvernsaker og andre miljøraker. Hva mener dere om
- 30 denne innsigelsesretten?
- 31
- 32 i) Hvilke tiltak mener dere er hensiktsmessige å ta i bruk for å dempe gjeldsveksten i
- 33 husholdningene?
- 34
- 35 j) Andre kommentarer og konkrete innspill til dette kapitlet?

1 **3. SAMFUNNET BYGGES NEDENFRA**

2 Senterpartiet ønsker å skape et samfunn med små forskjeller i folks økonomiske og sosiale situasjon.
3 Tillit, fellesskap og likeverd er hjørnesteinene i det norske samfunnet. Bred folkelig deltagelse i
4 politikk og samfunnsliv er viktig for å skape gode samfunn. Senterpartiet er motstandere av
5 sentralstyring som skaper fremmedgjøring og mangel på ansvar. Det skal være enkelt å engasjere seg
6 i samfunnet. For å sikre dette må vi verne om vår nasjonale uavhengighet og det lokale sjølstyret. I
7 tillegg må mer makt flyttes fra sentraliserte, byråkratiske institusjoner og ut i kommunene der folk
8 bor.

9 De gode nærmiljøene skapes av lokalt engasjement og aktive ildsjeler. Levende lokalsamfunn
10 forutsetter frivillighet, kultur og dugnadsånd. Senterpartiet ønsker ikke en ensretting av norske
11 lokalsamfunn. Vi vil gi folk mulighet til å velge å bo i by eller i bygd. For å gjøre denne valgmuligheten
12 reell må det legges til rette for attraktive lokalsamfunn som folk vil trives i overalt i landet.
13 Samfunnet er mangfoldig og ulike deler av landet vårt etterspør ulike løsninger. Derfor mener vi at
14 desentralisering av makt gir de beste politiske svarene – for lokalsamfunnet og for landet.

15 Opplevelsen av fellesskap forutsetter at det finnes verdier, symboler og institusjoner som folk føler
16 felles tilknytning til. Senterpartiet slår ring om en samlende folkekirke, verneplikten, monarkiet, den
17 offentlige skolen, det norske språket og andre samlende nasjonale institusjoner fordi vi mener at
18 disse er bærende i den norske identiteten.

19 **Frie og ansvarlige enkeltmennesker**

20 Senterpartiet ønsker et samfunn som gir enkeltmennesket mest mulig frihet. Frihet gjør at folk tar
21 ansvar. Enkeltmennesket har ufravelige rettigheter, men også klare plikter, som å respektere
22 andres frihet, ta vare på naturen og bidra til fellesskapet. Samtidig skal samfunnet legge færrest
23 mulig begrensninger på folks livsutfoldelse.

24 Et mer komplekst og digitalisert samfunn gir muligheter for hver enkelt av oss, men innebærer også
25 utfordringer. Overvåking kan være et effektivt tiltak mot kriminalitet, men reiser etiske
26 problemstillinger. Teknologiens muligheter må veies opp mot rettsstatsprinsippene. Senterpartiet
27 ønsker et åpent samfunn bygget på tillit mellom medmennesker og der personvernet spiller en viktig
28 rolle. Overvåking og kontroll må hvile på en etisk og prinsipiell tilnærming og være minst mulig
29 inngripende ovenfor innbyggerne. Kontroll og overvåking fra myndighetene skal kun skje i den grad
30 det er helt nødvendig av viktige samfunnshensyn. Overvåkingssamfunnet flytter ansvaret for eget liv
31 og for anstendig opptreden fra individet til samfunnet. Senterpartiet ønsker ikke en slik utvikling.

32 Kontrakten mellom mennesket som bidrar og tar ansvar, og staten som gir frihet og trygghet, er limet
33 i velferdssamfunnet. Senterpartiet ønsker å styrke dette samspillet. Enkeltmennesket må
34 ansvarliggjøres og staten må ikke innskrenke friheten gjennom mer byråkratisering, kontroll og
35 overvåking. Individets frihet og rettigheter kan trues både av et for sterkt marked og en for sterk stat.
36 Senterpartiet mener at disse må balanseres for å sikre et godt samfunn for enkeltmennesket.

1 **Valgfrihet og trygghet for familien**

2 Senterpartiet ønsker at enhver familie skal kunne velge sin måte å leve livet som familie på, samtidig
3 som de opplever økonomisk og sosial trygghet. Et velfungerende samfunn må legge opp til stabilitet
4 gjennom tilstrekkelig barnetall over tid. Derfor må vi føre en politikk som støtter opp under at folk får
5 barn. I Norge er de aller fleste familier toinntektsfamilier der begge foreldrene er i arbeid fra barna er
6 relativt små. Derfor er det viktig med et godt utbygget barnehagetilbud og god kvalitet i
7 barnehagene. Å sikre og videreutvikle likestillingen mellom kjønnene er vesentlig. For de større barna
8 er det viktig med gode skolefritidsordninger.

9 Vi mener at det skal være rom for å prioritere å bruke mer tid med de minste barna. Derfor vil
10 Senterpartiet videreføre den målrettede kontantstøtteordningen, begrenset til barnet fyller 2 år. Det
11 stilles krav om at en av foreldrene skal være hjemme med barnet i den perioden kontantstøtten
12 mottas.

13 Senterpartiet mener at vi må bruke mer ressurser på forebygging, foreldreveiledning og samlivstiltak
14 for å snu utviklingen med stadig flere oppløste familier. Familievernet er en forebyggingstjeneste
15 som hjelper familier som sliter før situasjonen blir dramatisk. Senterpartiet mener at vi parallelt med
16 barnevernsreformen må satse på familievernet.

17 **Kvalitet i barnehagene**

18 Senterpartiet ønsker et mangfold av barnehager som har det til felles at de leverer tjenester med god
19 kvalitet. Barnehagene skal være et frivillig tilbud som gir familier valgfrihet. Mange barn tilbringer
20 mye tid i barnehagen. Derfor skal barnehagene være arenaer for lek og omsorg, og alle barnehager
21 skal ha et godt pedagogisk tilbud med førskolelærere ute i avdelingene. Det skal legges til rette for
22 både private og offentlige barnehager. For å sikre dette må både offentlige og private barnehager ha
23 trygg og stabil finansiering.

24 **Et barnevern med barnet i fokus**

25 Vi ønsker et barnevern der barnet er i fokus. Barnets beste skal vektlegges ved valg av tiltak. Vi
26 mener det må jobbes mer med forebygging og mindre med reparasjon. Barnevernet må ha mer
27 fokus på å hjelpe familien som helhet og ikke hvert familiemedlem for seg, og hensynet til barnets
28 biologiske foreldre må ivaretas i denne sammenhengen. Fosterforeldre må sikres forutsigbare avtaler
29 og god veiledning. Det bør etableres formelle samarbeidsforum mellom ulike aktører på
30 barnevernsfeltet som får tilgang til alle opplysninger som gjelder barnet. Vi ønsker et mangfold blant
31 barnevernsinstitusjonene med både private og offentlige tilbydere og mulighet for lengre
32 avtaleperioder. Samtidig vil vi desentralisere oppgaver, tiltak og ressurser fra staten til kommunene.
33 Helsestasjonene er nøkkelinstitusjoner for å hjelpe utsatte familier og barn. Senterpartiet vil at
34 kommunene skal prioritere helsestasjonene høyere fordi de yter viktig forebyggende arbeid.

35 *Senterpartiet vil:*

- 36 - sikre trygg og stabil finansiering for både offentlige og private barnehager
- 37 - stå som garantist for den målrettede kontantstøtten
- 38 - innføre rett til sykepenger for selvstendig næringsdrivende ved fravær på grunn av sykt barn
- 39 - styrke familievernet for å forebygge samlivsbrudd
- 40 - øke engangsstønadene

- 1 - redusere foreldrenes ankemuligheter til fylkesnemndene i saker om omsorgsovertakelse
- 2 - legge om anbudsprosessen for barnevernsinstitusjoner og gi mer rom for ikke-statlige
- 3 institusjoner
- 4 - sikre at taushetsplikten ikke blir et hinder for tverrfaglig samarbeid med sikte på best mulig
- 5 oppfølging av utsatte barn
- 6 - overføre vesentlige deler av Bufetats oppgaver til kommunene

Debattboks III

Barnetrygd

Senterpartiet ønsker å beholde barnetrygden. Vi mener dette er et godt fordelingsmessig virkemiddel. Likevel kan det anføres at det er behov for å gjøre barnetrygden mer målrettet. Programkomiteen er delt i synet på hvordan dette bør gjøres. Hvilken modell for barnetrygden mener du at Senterpartiet bør gå inn for?

1. **Beholde dagens ordning.** Barnetrygden gis til alle som får barn fra barnet blir født til det er 18 år. Stønadbeløpet er det samme for alle som mottar barnetrygden. Denne modellen er billig, enkel å administrere og er i pakt med prinsippet om at velferdsgoder helst skal være universelle.
2. **Målrette barnetrygden mot de minste barna.** Med denne modellen vil barnetrygden fortsette å være en universell ordning, det vil si at stønadsbeløpet er uavhengig av familiens inntekt. Tanken bak en slik målretting er å oppveie for lavere kjøpekraft i nystiftede familier. Kjøpekraften i en gjennomsnittlig familie stiger med foreldrenes alder. Derfor mener tilhengerne av denne modellen at barnetrygden bør målrettes mot den tiden da barna er små og foreldrene er i en tidlig fase av yrkeslivet med lavere lønnsnivå og høyere gjeldsgrad.
3. **Målrette barnetrygden mot de eldste barna.** Også denne modellen legger opp til at barnetrygden fortsetter å være en universell ordning som utjevner forskjeller mellom de som har barn og de som ikke har det. Begrunnelsen for en slik innretning er at utgiftene knyttet til barn øker etter hvert som barna blir eldre og at dette vil avhjelpe den økonomiske situasjonen spesielt til familier med tenåringsbarn og svak økonomi selv om stønadsbeløpet er uavhengig av familiens inntekt.
4. **Skattlegge barnetrygden, målrette den mot familier med svak økonomi.** Øke barnetrygden, samtidig som den skattlegges. Alle barnefamilier skal motta barnetrygd, men familier med høy inntekt vil skatte for den gjennom ordinære skatteoppgjør. Slik forblir barnetrygden en universell ordning som alle barnefamilier mottar. Skattlegging vil gjøre ordningen billigere samtidig som den skjermer de som trenger den mest og sikrer oppslutning blant folk flest. Dette vil gjøre ordningen mer robust på sikt og gi viktige fordelings effekter.

7

8 Kulturen binder mennesker sammen

- 9 Senterpartiet vil føre en kulturpolitikk som sikrer at alle får tilgang til kunst- og kulturopplevelser,
- 10 uavhengig av geografiske, økonomiske og sosiale skillelinjer. Kultur bygger fellesskap og felles
- 11 identitet. Senterpartiet vil prioritere kulturtiltak som skaper arenaer der folk kan møtes på tvers av
- 12 ulike skillelinjer og som skaper samfunnsforståelse. Det meste av veksten i kulturmidlene skal gå til
- 13 lokale kulturaktiviteter, men det skal være rom for å prioritere prosjekter av nasjonal betydning.
- 14 Et aktivt lag- og foreningsliv krever egnede lokaler og samlingssteder. Offentlige bygg og
- 15 fellesarenaer bør være tilgjengelige på ikke-kommersielle vilkår for frivillige lag og kulturtiltak i

1 lokalmiljøet. Offentlig finansierte bygg må bygges slik at de kan brukes til ulike aktiviteter og
2 arrangementer.

3 Samfunnet som helhet skal ha ansvar for å ta vare på felles kulturminner. Senterpartiet vil bruke
4 skatte- og avgiftspolitikken aktivt for å bekjempe forfall blant kulturminner, snarere enn å satse på
5 tilskudd for å reparere dem.

6 Bibliotek og museum er kilder til kunnskap og opplevelser som setter folk i stand til å delta aktivt i
7 samfunnet. Samtidig er spesielt bibliotekene viktige integreringsarenaer og etterspurte
8 lavterskeltilbud. Senterpartiet vil verne om disse viktige kulturarenaene og gjøre dem tilgjengelige for
9 flere, og dessuten sikre gratis tilgang i enda større grad enn i dag.

10 **Idrett**

11 Senterpartiet vil føre en idrettspolitik som stimulerer mange til å være fysisk aktive og som samtidig
12 ivaretar de som har talent til å kunne satse på idretten. Toppidrett og breddeidrett er gjensidig
13 avhengige av hverandre. Derfor mener vi det skal være rom for å satse på begge deler. Vi vil sikre
14 idretten over hele landet gode rammevilkår. Vi ser idrettspolitikken i sammenheng med vår
15 forebyggingsbaserte tilnærming til helsepolitikken. Det er et selvstendig mål for oss å opprettholde
16 et mangfoldig idrettsliv over hele landet blant annet gjennom utbygging av idrettsanlegg. Vi vil
17 inkludere lavterskeltilbud som turløyper i idrettspolitikken for å nå brede grupper i samfunnet.

18 **Bevar mangfoldet i språket**

19 Språket er kulturbærer og identitetsmarkør. Det er også viktig sosial infrastruktur som sikrer at
20 meninger og debatt kommer fram til mottakere. Derfor er det viktig å sørge for at flest mulig får
21 uttrykke seg på et språk som står dem nær og som de behersker godt. Senterpartiet vil arbeide for å
22 opprettholde det store mangfoldet av språk og dialekter som finnes i Norge.

23 Nynorsk og bokmål er likestilte som språk i Norge. Senterpartiet mener at begge skrifttradisjonene
24 skal dyrkes og sikres. Dette krever en særskilt innsats for å styrke det nynorske skriftmålet.
25 Senterpartiet står fast på at det skal være obligatorisk skriftlig opplæring i begge skriftspråkene på
26 ungdomstrinnet og i den videregående skolen. Sidemålsundervisningen bør styrkes og alle elever må
27 få egen karakter i sidemål på vitnemålet både i ungdomsskolen og i den videregående skolen.

28 Norsk som fagspråk blir i dag sterkt utfordret av engelsk, spesielt i undervisningen ved universiteter
29 og høyskoler. Vi vil stimulere til mer bruk av norsk som fagspråk for å beholde mangfoldet i det
30 norske språket og for å skape et mer inkluderende arbeids- og samfunnsliv der alle behersker språket
31 som blir brukt. Vi vil motvirke at norsk språk utfases på visse samfunns- eller fagområder.

32 **Sikre et mangfold av medier**

33 For å sikre at et mangfold av meninger og tema blir belyst i offentligheten må det finnes et bredt
34 spekter av medium. Senterpartiet mener at det skal være momsfristak på aviser, bøker og utvalgte
35 tidsskrifter. Vi vil ha en sterk pressestøtte som gir et mangfold av aviser. Vi vil beholde NRK som
36 allmennkringkaster og opprettholde NRK-lisensen for å sikre NRKs uavhengighet.

37 **Mer rom for frivillig sektor**

38 Senterpartiet ønsker en fortsatt stor og mangfoldig frivillig sektor. Store deler av kultur- og
39 organisasjonslivet bæres av innsatsen til frivillige. Frivillig sektor utfyller offentlig aktivitet og hindrer
40 at kommersielle interesser overtar idrett og kultur. Dette fører til at idrett, lag og foreninger i dag har

1 bred deltagelse, på tvers av økonomisk og sosial bakgrunn. Senterpartiet ønsker å støtte den
2 innsatsen frivilligheten bidrar med. Vi vil gi organisasjonene gode og stabile rammer og et trygt
3 økonomisk grunnlag. Frivilligheten skal ha frihet til å dyrke sin egenart. Dagens tilskuddsordninger for
4 frivillige lag og foreninger er i hovedsak er gode. Vi ønsker å bygge opp under linjen som gir mest
5 mulig lokal aktivitet i frivilligheten. Organisasjoner som driver virksomhet på vegne av det offentlige,
6 som rusomsorg og rehabilitering, skal få mulighet til mer langsiktige avtaler.

7 Byråkratisering er en utfordring for frivillig sektor. Senterpartiet ønsker at frivillig sektor skal kunne
8 forholde seg til enkle søknadsprosedyrer og rapporteringssystemer. Det vil være et stort tap for
9 samfunnet dersom byråkrati og kompliserte regelverk lager en for høy terskel for å bidra i frivillig
10 aktivitet.

11 *Senterpartiet vil:*

- 12 - sikre gode støtteordninger for bygging av idrettsanlegg, både for bredde- og
- 13 konkurranseidrett
- 14 - øke støtten til nærmiljøanlegg
- 15 - gi frivillige organisasjoner full momsrefusjon
- 16 - sikre bibliotekene som gratis tilbud
- 17 - beholde tippemonopolet slik at inntektene fra spill går til kultur og frivillighet
- 18 - desentralisere kulturlivet gjennom å flytte midler og makt fra Kulturrådet til
- 19 fylkeskommunene
- 20 - at staten skal overta det økonomiske ansvaret for registrering, utgraving og sikring av
- 21 fornminne
- 22 - arbeide for skatte- og avgiftslettelser for private eiere av fredede og bevaringsregulerte
- 23 eiendommer
- 24 - gi økte midler til tilskudd til kommuner som har store utgifter som følge av regelen om
- 25 språkdeling

26 **Integrering skjer lokalt**

27 Senterpartiet vil føre en integreringspolitikk som er bygget på at enkeltmennesket har tydelige
28 rettigheter og klare plikter. Vårt mål i integreringspolitikken er at innvandrere får gode
29 norskkunnskaper, at voksne kommer raskt i arbeid og at barn raskt begynner på skole eller i
30 barnehage for å bli en del av det norske samfunnet.

31 Senterpartiet mener at nøkkelen til integrering ligger i aktivitet – i arbeidslivet, på skolen og i
32 lokalsamfunnet. Derfor bør det legges opp til at innvandrere så raskt som mulig bosetter seg i en
33 kommune, får et tjenelig bosted, deltar på introduksjonsprogram, lærer norsk og kommer ut i jobb
34 eller starter på utdanning. Velferdsordninger som er rettet mot innvandrere eller som i stor grad
35 benyttes av innvandrere bør være aktivitetsbaserte for å hindre passivisering. Ligestilling er en helt
36 fundamental del av integreringen og deltakelsen i det norske samfunnet. Det norske samfunnet er
37 bygd opp rundt toinntektsfamilier. Å sikre at også innvandrerfamilier blir toinntektsfamilier er det
38 viktigste enkelttiltaket for å hindre fattigdom i innvandrerbefolkningen.

39 Integrering er en tosidig prosess som både nyankomne og de som bor i lokalsamfunnet fra før må
40 bidra til dersom den skal lykkes. Det norske samfunnet skal møte innvandreres kultur, tro og

1 tradisjoner med respekt og innvanderne må føre sin kultur, tro og tradisjon videre i en form som er
2 forenelig med norsk samfunnsniv. Frivillige organisasjoner kan og bør brukes i integreringsarbeidet.
3 Familier som er nyankomne i et samfunn kan i en periode trenge ekstra oppfølging. Integrering stiller
4 derfor krav til god samhandling mellom etater som barnehagene, skole, helsevesen og sosialtjeneste.

5 Senterpartiet mener at integrering går raskere og enklere i små lokalsamfunn. Derfor mener vi at det
6 er viktig at nasjonale myndigheter sørger for spredt bosetting av innvandrere i hele landet.

7 *Senterpartiet vil:*

- 8 - at det skal være frivillig for kommunene å ta i mot flyktninger
- 9 - styrke kommunenes økonomiske insentiver til å ta imot flyktninger
- 10 - at vertskommunetilskuddet og integreringstilskuddet skal dekke kommunenes reelle utgifter
- 11 - ha gratis kjernetid for alle femåringer i barnehager i områder med stor minoritetsandel i
- 12 befolkningen
- 13 - gjøre idretten til en viktig arena for integrering av minoriteter
- 14 - gi innvandrere god norskopplæring
- 15 - at statsborgerskap krever bestått norsk språktest

16 **Lokalt folkestyre**

17 Senterpartiet vil bygge samfunnet nedenfra. Vårt verdisyn har basis i individer som med ansvar for
18 sine egne liv finner sammen i fellesskap for å styre lokalsamfunn og nasjonalstat. Kjernen i vårt
19 demokratisyn er troen på et sterkt, lokalt folkestyre. Beslutninger blir best når de tas nært den det
20 gjelder. Lokal styring er prinsipielt riktig, det styrker fellesskapet og det er effektivt.

21 Prinsipielt er det lokale folkestyret viktig fordi det gjør det mulig for flere og lettere for alle å
22 engasjere seg og å delta i politiske prosesser. Når flere er involvert før beslutningene fattes, så
23 forankres demokratiske vedtak i et bredere lag av befolkningen. Dette styrker tilliten til demokratiet.

24 Lokalt forankrede beslutninger fører på denne måten til at flere føler eierskap til
25 samfunnsutviklingen. Det bygger et sterkere lokalt og nasjonalt fellesskap, og styrker opplevelsen av
26 tilhørighet.

27 Lokale beslutninger er også effektivt. Lokalkunnskap gir mulighet for godt tilpassede løsninger og
28 gjennom det en effektiv tjenesteproduksjon.

29 Norge gikk foran i å desentralisere makt da Stortinget som en del av oppgjøret med
30 embetsmannsstaten innførte formannskapslovene i 1837. I dag ligger vi etter, og i motsetning til
31 mange andre land har ikke lokaldemokratiet noe grunnlovsvern. Senterpartiet vil bøte på dette ved å
32 grunnlovsfeste det lokale selvstyret.

33 Senterpartiet mener det norske demokratiet fortsatt bør organiseres i tre nivåer: stat, fylke og
34 kommune.

35 Norge er et svært variert land. Vi har lyktes i å bevare bosetting i alle deler av landet. Dette, sammen
36 med geografisk variasjon, gjør at det er riktig å beholde en mangfoldig kommunestruktur. Både de
37 største og de minste kommunetyperne har etter vårt syn livets rett. For oss er det en forutsetning at

- 1 eventuelle endringer av kommunegrensar skal skje frivillig og at de må være godt forankret i
2 befolkningen gjennom lokal folkeavstemning.
- 3 Byråkratisk overstyring og unødvendige statlige rapporteringskrav er en av de største truslene mot
4 det lokale folkestyret. Senterpartiet vil derfor fortsette arbeidet med forenkling og avbyråkratisering.

5 **Spørsmål til kapittel 3 Samfunnet bygges nedenfra**

- 6 a) Debattboks III om barnetrygd
7
- 8 b) Mener dere kontantstøtten skal opprettholdes eller vil dere avvikle den? Begrunn svaret
9
- 10 c) Hvilke krav mener dere det er rimelig å stille til innvandrere for at de skal bli godt integrert i
11 det norske samfunnet?
12
- 13 d) Lokalt sjølstyre er viktig for Senterpartiet. Ofte ser man at nasjonale politiske mål som
14 jordvern, nasjonale skjenketider og reguleringsplaner kolliderer med lokale interesser og
15 vedtak. Hvordan kan vi styrke det lokale sjølstyret samtidig som vi gjør det mulig å nå
16 nasjonale politiske mål?
17
- 18 e) Andre kommentarer og konkrete innspill til dette kapitlet?

1 **4. DEMOKRATISK FELLESSKAP I NASJONALSTATEN**

2 Senterpartiet vil jobbe for å skape et samfunn med sterke fellesskap der påvirkningsmuligheter er
3 mest mulig likt fordelt mellom folk og landsdeler. Vi mener at nasjonalstaten er den beste rammen
4 for demokratisk fellesskap.

5 I troen på folkestyret ligger den viktigste grunnen til at Senterpartiet mener at Norge fortsatt skal stå
6 utenfor EU og til at vi er motstandere av EØS-avtalen: Det skal ikke være embetsmenn i EU som
7 utformer regler for det norske samfunnet. Våre egne folkevalgte, som kjenner vårt samfunn og som
8 er ansvarlige overfor norske velgere, skal bestemme hvordan Norge skal styres.

9 Folkestyret bygger på troen om at frie og ansvarlige mennesker er i stand til å fatte gode beslutninger
10 for seg selv og de som omgir dem. Troen på folkestyret er grunnleggende i Senterpartiets politikk,
11 både ideologisk og i praktisk politikk. Folkestyre og nasjonal suverenitet er avgjørende for å verne
12 miljø og levekår i samfunnet og for å hindre politisk maktesløshet og fremmedgjøring. Uten reell
13 innflytelse fra velgerne vil lover og regler bli oppfattet som styring påført ovenfra. Derfor er
14 Senterpartiet skeptisk til overdrevent byråkrati og lovreguleringer som ikke kommer fra storting og
15 regjering. Alle viktige vedtak skal være forankret i offentlig debatt der alle kan delta. Senterpartiet
16 ønsker å desentralisere mer makt til kommunene og fylkeskommunene.

17 Folkestyret er under økende press. Flere utviklingstrekk er med på å skape dette presset. Norsk
18 medlemskap i EØS fører til at EUs regelverk gjøres bindende for norsk lov. Rettsliggjøring gir
19 rettsorganene økende betydning på bekostning av folkevalgt myndighet. Sentralisering av makt fører
20 til at flere beslutninger tas i det øvre sjiktet av samfunnets maktstrukturer. Samlet fører disse
21 utviklingstrekene til at den enkelte folkevalgte har mindre rom til å sette nye politiske ideer ut i
22 livet, og til at avstanden fra den enkelte borger til dem som sitter med makt, øker. Senterpartiet ser
23 med bekymring på at valgdeltagelsen går ned. Vi tror den synkende valgdeltagelsen kan ha
24 sammenheng med at folkestyret uthules. Vi mener at en revitalisering av den folkevalgtes rolle,
25 gjennom å gi mer makt tilbake til den enkelte folkevalgte på alle nivåer, kan være med på å snu
26 denne utviklingen.

27 Kommunen står sentralt i Senterpartiets folkestyretenkning. Vi blir alle født som et individ i en
28 familie, blir del av fellesskapet i et nærmiljø og innbyggere i en kommune. Kommunen står for mange
29 av velferdsytelsene vi er mottagere av, fra vugge til grav. Senterpartiet ønsker å flytte ansvaret for
30 flere viktige samfunnsoppgaver fra statlig til kommunalt nivå. Vi mener dette sikrer god lokal
31 tilpasning og kort vei fra tjenesteleverandør til bruker og dermed bedre muligheter for demokratisk
32 påvirkning. Dersom kommunene får tildelt flere oppgaver, må de også få tilført midler til å kunne
33 utføre oppgavene. Senterpartiet kommer derfor til å fortsette å arbeide for en styrket
34 kommuneøkonomi i den kommende stortingsperioden.

Grunnlovens fundament

Det adler-falsenske utkastet til grunnlov var det viktigste. Det var helnorsk, men samtidig inspirert av en rekke utenlandske grunnlover, blant annet de revolusjonære amerikanske og franske.

Åpningsparagrafene er derfor gjenkjennelige:

§ 1. Alle mennesker fødes frie og like; de have visse naturlige, væsentlige og uforanderlige rettigheter. Disse ere frihed, sikkerhed og eiendomsret.

§ 2. Frihed er den ret, ethvert menneske har til at foretage alt, hvad der ikke innskærper andre; dens princip er naturen, dens regel: retfærdighed, dens værn: loven.

§ 3. Sikkerhed er den beskyttelse, selskabet tilstaa ethvert af dets medlemmer for sin person, sine rettigheder og sine eiendomme.

§ 4. Eiendomsret er den ret, som hver borger har, til at nyde og raade over sit gods, sine indtægter, over frugterne af sit arbejde og sin flid.

§ 5. Alle selskabets medlemmer have, uden hensyn paa deres fødsel, formue, rang eller stand, fuldkommen lige fordring paa dets fordele.

1

2 *Senterpartiet vil:*

3 - stå som garantist mot norsk EU-medlemskap

4 - beholde tre offentlige forvaltningsnivåer: stat, fylke og kommune

5 - endre Grunnloven slik at areal og tallet på norske statsborgere, ikke folkeregistrerte, ligger til grunn for fordelingen av stortingsmandater mellom fylkene

7 - at alle avgjørelser som krever politisk skjønn skal avgjøres av folkevalgte

8 - flytte oppgaver fra statlig til kommunalt og fylkeskommunalt nivå

9 - at kommunesammenslåing bare skal skje frivillig

10 - fortsette å styrke kommuneøkonomien for å gi kommunene bedre mulighet til å yte velferd og ivareta infrastruktur

12 - legge til rette for at frivillige organisasjoner kan beholde og styrke sin rolle i løsningen av fellesskapet oppgaver

14 - arbeide for en valgordning som gir velgerne større direkte makt over personsammensetningen på Stortinget

16 - grunnlovsfeste det lokale sjølstyret

17 - fortsatt ha stortingsvalg og kommune- og fylkestingsvalg annethvert år

18 - skrive Norges Bank inn i Grunnloven, slik tilfellet var mellom 1814 og 1911

19 - legge til rette for at stortingsrepresentanter skal avlegge ed til Grunnloven ved åpningen av hver stortingsperiode

21 - gi Stortinget rett til å legge ned veto mot utnevning av dommere til Høyesterett og sjefer og visesjefer i Norges Bank

23 Byråkratisering

24 Oppbygningen av et effektivt byråkrati med høy tillit i befolkningen er en forutsetning for en

25 velfungerende moderne stat. Et velfungerende byråkrati gjør det mulig for en stat å kreve inn skatt,

26 sikre et godt utdannings- og helsetilbud, opprettholde et rettsvesen og å bygge infrastruktur for å

27 nevne noe. Samtidig kan byråkratisering og rettsliggjøring gå på bekostning av folkevalgt myndighet

1 på en måte som strider mot den demokratiske ideen om at et misfornøyd flertall kan kaste de
2 ansvarlige ved valg. Når byråkratiet overtar norske folkevalgtes oppgaver fører dette til mindre
3 mulighet for påvirkning fra borgerne. På den ene siden kan byråkratisering være effektivt og sikre
4 likebehandling. På den andre siden kan det være med på å undergrave folks samfunnsengasjement
5 fordi de opplever at de har liten eller ingen mulighet til å påvirke hvordan beslutningene i samfunnet
6 tas. Underliggende statlige etater og direktorater utøver i dag stadig større innflytelse i saker som
7 krever politisk skjønn, i stedet for å drive ren iverksetting av politisk fattede vedtak. Senterpartiet
8 mener at dette er en av de største utfordringene som det norske demokratiet står overfor.

9 Vi mener at lover og regelverk skal være enkle å forstå. Noe annet vil være en trussel mot
10 demokratiet. Overdreven byråkratisering skaper frustrasjon, ineffektivitet og stjeler ressurser fra
11 viktige samfunnsoppgaver. Utfylling av skjema for ulike kontroll- og registreringsformål,
12 søknadsprosesser for å få ulike tillatelser og rapportering til myndighetene i forbindelse med
13 oppussing, bygging eller næringsvirksomhet bør begrenses til et minimum. Ulike offentlige etater
14 besitter en lang rekke opplysninger om hver enkelt innbygger. Vi mener at opplysningene må
15 gjenbrukes på tvers av etatene i større grad enn det som er tilfellet i dag. Dette krever at
16 datasystemene i offentlig sektor kan brukes på tvers av sektorer og etater.

17 I tillegg til lover og forskrifter som har sin opprinnelse i norske beslutningsorganer reguleres en stadig
18 større del av hverdagen til norske borgere av rettsliggjøring. Dette har sitt opphav i EUs regelverk og
19 internasjonale konvensjoner som gjøres bindende for norsk lov på grunn av Norges medlemskap i
20 EØS. Senterpartiet er motstandere av EØS-avtalen fordi vi mener at de beste løsningene skreddersys
21 lokalt. Den medfører at embetsverkets og byråkratiets stilling styrkes på bekostning av folkevalgte
22 politikere. Samtidig medfører EØS-avtalen at den dømmende makt, domstolene, styrker seg på
23 bekostning av utøvende og lovgivende makt, regjering og storting. Rettsliggjøringen av politikken
24 medfører mer regelstyring og byråkratisering. Ideen bak EUs regelverk er harmonisering og
25 standardisering. EU-retten er mer detaljregulert enn norsk rett og med mindre rom for skjønn i
26 forvaltningen. Resultatet blir byråkrati, stivbeint praksis og manglende lokal tilpasning. Blant annet
27 medfører EØS-avtalen detaljregulering som innskrenker lokal handlefrihet og lokaldemokrati,
28 gjennom strenge krav til anbudsprosesser og innviklede regler for å kunne drive lokal
29 næringsutvikling.

30 *Senterpartiet vil:*

- 31 - sette målbare begrensninger på sysselsettingsveksten i statlig byråkrati
- 32 - forenkle kontroll- og rapporteringssystemene i det offentlige slik at flere ressurser kan
33 brukes til tjenesteproduksjon
- 34 - arbeide for forenkling av lover, forskrifter og skjema
- 35 - sikre at offentlig byråkrati og prosesser er åpne og gir rom for innsyn
- 36 - jobbe for at kravene som stilles til næringslivet er gjennomførbare også for små og
37 mellomstore bedrifter
- 38 - samordne statlige innsigelser og sette klare tidsfrister og begrensninger for å unngå unødige
39 forsinkelser i planprosesser
- 40 - samle ansvaret for statlig arbeid med arealplanprosesser i Kommunal- og
41 regionaldepartementet

1 Kirke, religion og livssyn

2 Religion og livssyn er en grunnleggende dimensjon i mange menneskers liv. I tillegg til å være et
3 trossamfunn, er Den norske kirke også en viktig kulturbærer. Selv om en stor andel av kirkens
4 medlemmer sjelden bruker kirken i det daglige, oppfattes den likevel som en viktig institusjon for den
5 enkelte. Fortsatt er 85 prosent av befolkningen er medlemmer av Den norske kirke. Dette viser
6 tydelig at Kirken fortsatt har høy oppslutning i folket. Derfor mener Senterpartiet at kirke, religion og
7 livssyn fortsatt bør være et offentlig anliggende. Både staten og kommunene spiller en viktig rolle for
8 å understøtte folks mulighet til å utøve tro og livssyn.

9 Den nye kirkeordningen har gitt Den norske kirke selvstyre i utnevning av biskoper og proster.
10 Evalueringen av demokratireformen som ble gjennomført ved de to siste kirkelige valgene avdekket
11 store svakheter i valgprosedyrer og gjennomføring. Det påhviler nå Kirken et stort ansvar i å sikre
12 sterkere demokratisk legitimitet og forankring hos sine medlemmer og videreføre Kirken som en
13 bred og inkluderende folkekirke.

14 Tros- og livssynsfrihet er en grunnleggende rettighet og skal understøttes av en religionspolitikk som
15 ivaretar ulike tros- og livssynssamfunn sine muligheter til å utøve sin tro. En aktiv religionspolitikk har
16 derfor fortsatt en viktig funksjon i vårt mangfoldige samfunn.

17 For å sikre nødvendig legitimitet og representativitet for de kirkelige organer, er det nødvendig å
18 videreutvikle den kirkelige valgordningen.

Debattpoks IV

Kirken og veien videre

I dagens program står det at "Senterpartiet vil holde på Den norske kirken som stats- og folkekirke, nedfelt i Grunnloven, og på Kongen som overhode for Kirken". Senterpartiet var med på kirkeforliket i 2008. Vi sa den gang at resultatene av de kirkelige valgene i 2009 og 2011 ville være avgjørende ved behandling av grunnlovsforslagene om avvikling av kirkelig statsråd og utnevning av biskoper. Våren 2012 ble disse forslagene behandlet i Stortinget og det ble da besluttet å avvikle kirkelig statsråd og at Kirken selv skal få utnevne proster biskoper. Evalueringen av kirkevalgene i 2009 og 2011 viste at valgdeltagelsen er lav og at det er store utfordringer når det gjelder å få valget til å fungere. Disse momentene berører det som partiet har definert som selve kjernen i statskirkeordningen.

Etter endringene som har skjedd våren 2012 har partiet derfor behov for å tenke gjennom hva endringene fører med seg for Senterpartiets kirke- og livssynspolitikk. Den nye situasjonen krever at vi oppdaterer vårt standpunkt på en måte som tar inn over seg endringene som er skjedd, men samtidig reflekterer befolkningens syn på hva slags kirke vi skal ha. Hva mener du er viktig for vår kirke- og livssynspolitikk fremover?

1 *Senterpartiet vil:*

- 2 - holde på en grunnlovsforankret folkekirke
- 3 - videreføre en offentlig finansiering av Den norske kirke og andre tros- og livssynssamfunn
- 4 - etablere en valgordning for de kirkelige valgene som sikrer medlemmene reelle
- 5 valgmuligheter og bedre representativitet
- 6 - gjennom stat og kommune sikre at Den norske kirke opprettholdes som en landsdekkende
- 7 kirke med tilstedeværelse der folk bor
- 8 - opprettholde offentlig støtte til trossamfunn utenfor Den norske kirke, private stiftelser og
- 9 frivillige organisasjoner innenfor Den norske kirke for oppføring og kjøp av bygg for utøvelse
- 10 av sin religiøse tro
- 11 - at alle trossamfunn som mottar statsstøtte skal være tilsluttet en nasjonal overbygning
- 12 - øke tallet på preste- og diakonstillinger for å sikre prestenes arbeidsvilkår og bedre
- 13 rekrutteringen til tjenesten
- 14 - oppheve prestenes boplikt
- 15 - sikre økt tilgang til livssynsnøytrale seremonirom
- 16 - videre styrke finansieringen og støtten til vedlikehold og rehabilitering av kirkebygg, bla.
- 17 gjennom en aktiv forvaltning av Opplysningsvesenets fond

18 **Justispolitikk**

19 Senterpartiet vil føre en justispolitikk som sikrer borgernes trygghet og rettssikkerhet. Vi vil sikre
20 dette gjennom en justissektor der stikkordene er økt nærhet, mer samhandling og mer forebygging.

21 Innbrudd, voldtekt, ran og vold er svært alvorlig kriminalitet som må prioriteres høyt i hele
22 straffesakskjeden. Når publikum opplever at disse sakene ikke blir oppklart svekkes den allmenne
23 rettsoppfatningen. Senterpartiet er opptatt av å stoppe den organiserte kriminaliteten som følger av
24 frie grensepasseringer i Europa. Vi vil derfor gå inn for økte straffer for brudd på innreiseforbudet
25 som personer som begår kriminalitet i Norge blir ilagt. Personer som blir ilagt innreiseforbud til
26 Norge har forbrutt seg mot norsk lov og deres brudd på innreiseforbudet oppdages som regel ved at
27 de på nytt begår kriminalitet i Norge. Vi mener at det av allmennpreventive grunner må slås hardt
28 ned på slik grenseoverskridende, gjentakende og ofte organisert kriminalitet.

29 **Politiet**

30 Senterpartiet ønsker et lokalt politi, som har god kompetanse om sitt lokalsamfunn og som kan jobbe
31 forebyggende i samhandling med andre organer, særlig skole, barnevern og ungdomsklubber.
32 Nærpolitiet betyr mye for lokalsamfunnet, og trygghet er en av bærebjelkene for livskraftig bosetting
33 i hele landet. Lokal tilstedeværelse setter politiet i stand til å forebygge og oppdage kriminalitet på et
34 tidlig tidspunkt. Et "reparasjonspoliti" vil bare kunne være til stede når skaden er skjedd.

35 Prioriteringen av politiets ressurser er viktig for hvordan etaten utvikler seg over tid. På den ene
36 siden har særorganene i politiet, som Kripes og Økokrim, oppgaver som blir stadig mer relevante
37 ettersom kriminaliteten blir mer organisert, spesialisert og profesjonalisert. På den andre siden er
38 det viktig for folks rettsoppfatning og opplevelse av trygghet at politiet er til stede og synlige i deres
39 nærmiljø. Senterpartiet mener at alle, uansett bosted, skal kunne føle at deres sikkerhet blir godt
40 ivarettatt av et tilstedeværende og synlig politi. Derfor mener Senterpartiet at nærpolitimodellen må
41 bevares og videreutvikles. Nærpolitiet er viktige forebyggere fordi politiet som arbeider i

1 lokalsamfunnene tidlig kan se tegnene til kriminelle utfordringer, og kan gripe inn tidlig for å hindre
2 at kriminelle miljøer utvikler seg. Nærpolitiet har også en viktig rolle når det kommer til
3 informasjonsinnhenting knyttet til organisert kriminalitet som særlig utgjør et problem i de store
4 byene, men som ofte også har forgreininger til mindre og mer gjennomsluttige samfunn.

5 Det er en styrke ved norsk politi at det både har sivile og uniformerte oppgaver og besitter bred
6 kompetanse. Vi ønsker et politi med et bredt spekter av oppgaver, fra etterforskning og
7 ordenstjeneste til utstedelse av pass og ulike tillatelser. Dette gjør politiet til en etat som møter
8 borgerne i ulike situasjoner og fører til at politiet oppleves som en relevant organisasjon også i
9 dagliglivet. Politiet skaper tillit gjennom å fylle viktige roller i forvaltningen.

10 Politiet må bli mer effektive uten at det går på bekostning av kvalitet og tilstedeværelse. Bruk av ny
11 teknologi vil redusere avstandsurempene og danne grunnlag for å desentralisere flere av politiets
12 oppgaver og ressurser. Senterpartiet ønsker å opprettholde en desentralisert politidistrikt- og
13 lensmannsstruktur for å sikre beredskap og nødvendig lokalkunnskap.

14 Folk skal vite hvor raskt de kan forvente at politiet skal komme etter en utrykning. Det er viktig for
15 tilliten til landets politiberedskap at det blir satt klare mål for dette. Senterpartiet vil derfor innføre
16 en geografisk definert responstid for politiet.

17 **Kriminalomsorg**

18 Kriminalomsorgen skal i størst mulig grad redusere tilbakefall til kriminalitet. Da må
19 straffegjennomføringen bygge på rehabilitering som gjør innsatte i stand til å leve lovlige liv etter
20 endt soning. For de som soner korte dommer ønsker Senterpartiet at ordningen med hjemmesoning
21 bygges ut til å bli et landsdekkende tilbud og at samfunnsstraff, promille- og narkotikaprogram skal
22 benyttes i større grad.

23 Unge lovbrøtere må hindres i å etablere en kriminell løpebane. De bør bare unntaksvis plasseres i
24 fengsel med høyt sikkerhetsnivå, men heller basere seg på andre typer institusjoner og tverrfaglige
25 tjenester. De samfunnsmessige kostnadene, i tillegg til vedkommendes personlige belastning, er så
26 omfattende at Senterpartiet mener at dette er den gruppen som bør prioriteres først i
27 kriminalomsorgen.

28 **Domstolene**

29 Senterpartiet vil opprettholde en desentralisert domstolsstruktur for å ivareta den lokale rettspleien
30 og sikre folk lett tilgang til konfliktløsning. Krav til kompetanse, fleksibilitet og kapasitet kan løses på
31 en like god måte i en desentralisert struktur, som i en sentralisert.

32 Generelt ønsker vi å opprettholde domstolenes generelle kompetanse, heller enn å opprette
33 spesialdomstoler. Jordskiftedomstolene må opprettholdes som selvstendige domstoler da deres
34 saksområde krever en spesiell type kompetanse. Jordskiftedomstolene har vist seg effektive, med
35 høyt faglig nivå og stor tillit hos de som får sine saker avgjort der. Senterpartiet mener at
36 jordskiftedomstolene må ha samme system for lønnsfastsettelse som alminnelige dommere for å
37 sikre et lønnsnivå som gir tilstrekkelig rekruttering til domstolen.

38 Senterpartiet vil opprettholde juryordningen og mener at det fortsatt er et viktig poeng at man skal
39 dømmes av sine likemenn. Tillit til strafferetten avhenger av folkelig deltakelse, engasjement og
40 kontroll. Juryen er en viktig del av demokratiet, folkestyret og den norske tradisjonen. Straffesaker

1 som blir behandlet med jury setter krav til både forsvarere og aktorat om å framstille saken på en
2 grundig og folkelig måte som også de som ikke er jurister kan forstå. Lekdommere representerer den
3 rettsoppfatningen som til enhver tid utvikler seg i samfunnet. Rettspraksis skal ikke bare endre seg
4 når Stortinget vedtar nye lover, men også utvikle seg over tid i takt med samfunnet.

5 **Beredskap**

6 Senterpartiet vil arbeide for å sikre alle deler av landet god beredskap ved naturkatastrofer eller
7 andre krisesituasjoner. God beredskap bygger på mange elementer. De viktigste er kommunene,
8 frivillige aktører, nærpoltiet, Sivilforsvaret, Forsvaret (spesielt Heimevernet) og helsetjenesten.

9 Spredt bosetting, store avstander og krevende topografi gjør at lokalkunnskap og raskt tilgjengelige
10 ressurser blir avgjørende når det skjer dramatiske hendelser. Den lokale situasjonsforståelsen kan
11 spille en avgjørende rolle når beslutninger skal tas raskt i uoversiktlige situasjoner. Alle skal ha
12 trygghet for bistand ved behov, uansett hvor man befinner seg. Forsvaret, med sin fleksible militære
13 organisasjon som er trent for militære operasjoner, kan spille en svært nyttig rolle når flom, uvær og
14 andre naturkatastrofer eller kriser inntreffer.

15 **Fri rettshjelp**

16 Senterpartiet ønsker å styrke rettshjelpsordningen. Fri rettshjelp er viktig både som
17 rettssikkerhetsgaranti og som et ledd i fattigdomsbekjempelsen. Behovet for rettshjelp er stort,
18 særlig for vanskeligstilte grupper i samfunnet. Fri rettshjelp til flere vil føre til større rettslig likhet
19 mellom ulike sosiale grupper. Ordningen med fri rettshjelp bør derfor utvides til å omfatte flere
20 rettsområder. Videre må det sikres at man i større grad fanger opp de som har rettshjelpsbehov også
21 utenfor de største byene. Økt fokus på oppsøkende virksomhet er viktig, særlig i distriktene der det
22 kan være store avstander og få tilbud om rettslig bistand.

23 *Senterpartiet vil:*

- 24 - bevare og videreutvikle nærpoltimodellen
- 25 - innføre en geografisk definert responstid for politiet
- 26 - videreføre bruk av jury i alvorlige straffesaker
- 27 - arbeide for å sikre jordskiftedommerne et lønnsnivå som gir tilstrekkelig bemanning og
- 28 rekuttering ved jordskifterettene
- 29 - at redningshelikoptre skal kunne brukes til forflytning av militært personell dersom det sivile
- 30 samfunn opplever kriser som tilsier at det er nødvendig å bruke slikt personell
- 31 - gjeninnføre forbud mot tiggning

32 **Forsvars- og sikkerhetspolitikk**

33 Senterpartiet ønsker et folkeforsvar som har tilstedeværelse i hele landet og fokus på de nasjonale
34 interessene. Målet for vår forsvars- og sikkerhetspolitikk er å hevde norsk suverenitet, sikre
35 folkestyret og medvirke til å sikre internasjonal stabilitet. Hovedoppgaven til Forsvaret skal være å
36 forsvare norsk territorium. På grunn av landets geografiske utstrekning, topografi og store
37 havområder skal Norge ha et nasjonalt og selvstendig forsvar med egnede kapasiteter på land, i luft
38 og på sjø. Vi mener at Norge fortsatt skal basere sin forsvars- og sikkerhetspolitikk på medlemskapet i
39 NATO og aktivt arbeid i FN. Senterpartiet mener at Norge skal være en aktiv bidragsyter til
40 internasjonal stabilitet gjennom et aktivt diplomati, humanitær bistand og deltagelse i

1 fredsbevarende operasjoner. Deltagelse i FN-ledede operasjoner må prioriteres. Norges rike
2 ressurser på kontinentalsokkelen og i havområdene utenfor Norge stiller krav til forsvars- og
3 sikkerhetspolitikken. Nordområdene forblir Norges viktigste strategiske satsningsområde i utenriks-
4 og sikkerhetspolitikken. Tilstedeværelse i nord vil derfor være av de viktigste nasjonale oppgavene
5 for Forsvaret.

6 Folkeforsvaret er et forsvar for og av folket. I folkeforsvaret utgjør verneplikten bærebjelken.
7 Verneplikten sikrer tilstrekkelig rekruttering til Forsvaret, fra alle samfunnslag og landsdeler. Dette er
8 med på å skape gjensidig forståelse og tillit mellom Forsvaret og folket. Samtidig mener Senterpartiet
9 at det moderne innsatsforsvaret er avhengig av at mange avtjener verneplikten slik at Forsvaret
10 sikres en stor rekrutteringsbase for både vervede og befal.

11 Vi ønsker en hær med rask reaksjonsevne, men også tilstrekkelig utholdenhet til å kunne utføre sine
12 oppgaver over tid. Sjøforsvaret må øke øvingsaktiviteten og tilstedeværelsen i nord. Kystvakten skal
13 hevde nasjonal suverenitet og utøve jurisdiksjonsmakt og må få tilstrekkelige ressurser til å ivareta
14 sine oppgaver tilfredsstillende. Luftforsvaret spiller en viktig rolle i framtidens forsvar, der nye kampfly
15 og helikoptre er sentrale elementer. Vi ønsker at investeringen i nye kampfly i minst mulig grad skal
16 påvirke de andre forsvarsgrenenes ressurser. Derfor mener vi at Luftforsvarets basestruktur og
17 kapasiteter må gjøres mer kostnadseffektiv slik det legges opp til i den gjeldende langtidsplanen for
18 Forsvaret. Heimevernet skal være en desentralisert, landsdekkende og gjenkjennelig del av forsvaret
19 som baserer sin rekruttering på verneplikten. For å kunne oppfylle disse målene må antallet soldater
20 i Heimevernet opprettholdes på omtrent samme nivå som i dag samtidig som områdene trener årlig.

21 Forsvaret har i de senere årene deltatt i mange internasjonale operasjoner. Senterpartiet mener at
22 både Forsvaret og samfunnet har et stort ansvar for å ta hånd om veteraner som vender tilbake fra
23 operasjoner med fysiske eller psykiske skader.

24 Senterpartiet mener at det må forankres i Stortinget dersom regjeringen ønsker å sende norske
25 styrker ut i væpnet konflikt utenfor NATOs grenser. Dagens ordning med konsultasjon i den utvidede
26 utenrikskomiteen sikrer ikke etter Senterpartiets mening et godt nok ordskifte for å ta slike
27 beslutninger. Ved utløsning av NATO-paktens artikkel fem skal ikke vedtak i et samlet Stortinget være
28 påkrevd.

29 *Senterpartiet vil:*

- 30 - prioritere den nasjonale forsvarsevnen
- 31 - ha et forsvar basert på allmenn verneplikt som er tilpasset Forsvarets behov for forsvar av
32 Norges land- og sjøareal
- 33 - fortsatt prioritere å øke ressursene til øving og trening av Heimevernet
- 34 - arbeide for et tettere nordisk forsvarssamarbeid blant annet når det gjelder
35 ressursovervåkning, deltagelse i internasjonale operasjoner, materiellinnkjøp, øvelser,
36 skytefelt og utdanning
- 37 - ikke avgi militære styrker til internasjonale operasjoner utenfor NATO uten forankring i FN-
38 paktens og et klart FN-mandat
- 39 - være restriktiv til videre utvidelse av NATOs geografiske område
- 40 - bedre ettervernet for veteraner

- 1 - flytte statlige kompetansearbeidsplasser ut av Oslo-regionen og knytte dem til allerede
- 2 etablerte fagmiljø som ivaretar operativ og utdanningsmessig virksomhet. Dette vil bedre
- 3 arbeidstilbudet for medflyttere og andelen forsvarsansatte som pendler mellom jobb og
- 4 familie minskes. Vil vil vurdere relokalisering av Krigsskolen og andre forsvarsinstitusjoner i
- 5 Oslo
- 6 - åpne opp for gradert førstegangstjeneste med mulighet for to ulike løp – 6 og 18 måneder
- 7

Debattboks V

Kjønnsnøytral verneplikt

I dag er alminnelig verneplikt for menn fastslått i Grunnlovens §109. I 2007 ble det innført frivillig sesjon for kvinner, mens det i 2009 ble foretatt en lovendring som medførte sesjonsplikt for kvinner. Kjønnsnøytral verneplikt ble diskutert i forbindelse med ny langtidsplan for Forsvaret som ble vedtatt våren 2012. Det ble imidlertid ikke tatt noen endelig beslutning om kjønnsnøytral verneplikt i forbindelse med denne prosessen.

Tilhengerne av kjønnsnøytral verneplikt argumenterer med at et moderne innsatsforsvar har større behov for personell med kvalifikasjoner som teoretiske ferdigheter, sivil utdanning, datakunnskaper, språk etc. enn det gamle mobiliseringsforsvaret. Dette er arbeid som menn og kvinner kan utføre like godt. Jobbene i Forsvaret er i dag mer spesialiserte, kompliserte og internasjonalserte. Dette stiller høyere krav til et mangfold blant de ansatte. Ikke minst betyr dette at Forsvaret må kunne rekruttere blant de beste i hele befolkningen, ikke bare blant guttene, argumenterer tilhengerne. Sist, men ikke minst er verneplikten en av de siste formelle barrierene i det norske samfunnet som hindrer full likestilling mellom kjønnene.

Motstanderne av kjønnsnøytral verneplikt argumenterer blant annet med at verneplikten er svekket med dagens forsvarsstruktur. Bare en liten del av de vernepliktige utfører førstegangstjeneste. Å utvide rekrutteringsgrunnlaget ved å innføre verneplikt for dobbelt så mange, vil i praksis gjøre verneplikten enda mindre reell. Den demokratiske viktige kontakten mellom befolkningen og Forsvaret vil bli ytterligere svekket, mener de som er i mot kjønnsnøytral verneplikt. Også motstanderne av kjønnsnøytral verneplikt mener det er viktig å rekruttere flere jenter inn i Forsvaret. Dette må gjøres gjennom andre rekrutteringstiltak enn innføring av kjønnsnøytral verneplikt, mener de.

Mener du at Senterpartiet bør gå inn for kjønnsnøytral verneplikt?

8 Internasjonal politikk

- 9 Senterpartiets vil føre en utenrikspolitikk der målene er å styrke folkestyret, sikre rettfærdig fordeling,
- 10 styrke menneskerettighetene og bidra til ansvarlig fordeling og bruk av naturressurser.
- 11 Hovedpilarene i utenrikspolitikken skal fortsatt være medlemskapet i NATO og en aktiv pådriverrolle i
- 12 FN. I en tid der internasjonale maktforhold er i rask endring framstår NATO-medlemskapet som
- 13 stadig viktigere for å sikre Norges sikkerhet. Som et lite land med store ressurser er Norge avhengig
- 14 av en lovregulert verdensorden. Senterpartiet ønsker at Norge fortsatt skal være en aktiv pådriver for
- 15 en FN-ledet verdensorden og for reform av FN-systemet for å oppnå en mer effektiv
- 16 verdensorganisasjon. Respekten for menneskerettighetene må ligge til grunn for det norske
- 17 internasjonale engasjementet.

1 Globale fellesutfordringer må løses i et mellomstatlig system der politikere er ansvarlig for
2 løsningene. Vi trenger et FN med høy legitimitet og er ikke tjent med at nye arenaer som G20 eller
3 koalisjoner av frivillige i større grad legger premissene for internasjonal politikk. FNs rettighetsfokus
4 er en viktig motvekt mot økonomisk fokus i andre organisasjoner. Senterpartiet ønsker derfor FN
5 som en sterkere aktør på flere områder, som for eksempel finans og handel. Norge må aktivt støtte
6 reformarbeid i organisasjonen. Norske bidrag via FN må i størst mulig grad være ubundne, for
7 eksempel som multilateral bistand.

8 Økonomiske forskjeller på verdensbasis kan utvikle seg til å bli sikkerhetspolitiske utfordringer.
9 Senterpartiet mener at Norge skal ha et fortsatt høyt nivå på utviklings- og nødhjelp. Landbruk er en
10 av sektorene som i årene framover bør prioriteres høyere på utviklingsbudsjettet, ettersom ingen
11 andre næringer kan måle seg med landbruket når det gjelder å skape sysselsetting og økonomiske
12 ringvirkninger for de aller fattigste i verden. Norge har høy kompetanse og velfungerende modeller
13 for organisering innen landbruket, noe utviklingspolitikken i større grad enn i dag bør dra veksler på.
14 Norsk utviklingshjelp bør fokusere tematisk på områder der Norge kan bidra med særskilt
15 kompetanse, deriblant landbruk, forvaltning av petroleumsressurser, marine ressurser og likestilling.
16 Senterpartiet vil redusere utviklingshjelpen til diktaturer og vanstyrte land.

17 Internasjonal handelspolitikk må utvikles med bærekraft og omfordeling som rettesnor.
18 Senterpartiet mener at alle land skal ha rett til å produsere mat til egen befolkning og vil stanse
19 dumping av matvarer. Dette må også være Norges posisjon i internasjonale handelsforhandlinger.
20 Norge importerer om lag halvparten av sitt forbruk av landbruksvarer. Senterpartiet vil medvirke til
21 at andelen av landbruksimporten som kommer fra de minst utviklede land øker. Investeringer i
22 landbruket i utviklingsland er den beste måten å sikre verdens befolkning nok mat på i framtida. Det
23 meste av landbruket i fattige land gir lite utbytte og det er et stort potensial for effektivisering. I dag
24 er 70 prosent av verdens mat produsert på gårder med mindre enn to mål jord og disse er i hovedsak
25 drevet av kvinner. Får disse kvinnene mer for sine avlinger vil det bidra til redusert fattigdom og sult
26 på en bærekraftig måte.

27 Senterpartiet ønsker ikke en ytterligere liberalisering av verdenshandelen. Ikke alle sektorer i egner
28 seg for liberalisering gjennom internasjonale handelsavtaler. Vi vil støtte opp om interessene til de
29 fattigste landene i WTO. Senterpartiet mener at blant annet naturressurser, viktig infrastruktur,
30 kommunikasjon og sentrale offentlige tjenester er områder som ikke bør inkluderes i et
31 internasjonalt handelssystem. Flertallet av de fattige landene er først og fremst avhengige av bedre
32 infrastruktur for å få tilgang til hjemlige og regionale markeder og handelsliberalisme hindrer ofte
33 dette.

34 Klimakrisen er hele verdens problem. Tiltakene som settes i verk er viktige for alle land, ikke bare for
35 de som rammes først av krisen. Klimaflyktingene kan bli mange og de sikkerhetspolitiske
36 utfordringene store dersom store befolkningstette områder ikke lenger er beboelige eller egner seg
37 for matproduksjon. Senterpartiet vil arbeide aktivt for sterke internasjonale klimaavtaler. Vi ønsker å
38 styrke landbruksbistanden som et klimatiltak.

39 Norge har i dag et nært samarbeid med EU på en lang rekke områder. Styreformene i EU avviker fra
40 hvordan vestlige demokrati hittil er blitt styrt, fordi EU ikke skiller mellom utøvende og lovgivende
41 makt og fordi lovgivende makt ikke har forslagsrett. Til forskjell fra alle andre grunnlover grunnlovs-
42 eller traktatfester EU en bestemt ideologi, nemlig nyliberalismen. EUs "grunnlov", Lisboa-traktaten,

1 samsvarer ikke med Senterpartiets grunnholdninger når det gjelder ideologi og verdier. Vi vil
2 fremdeles arbeide aktivt mot en søknad om norsk EU-medlemskap.

3 Senterpartiet viser til at Nordområdene er landets viktigste utenrikspolitiske satsingsområde, med
4 rike naturressurser, muligheter for nye seilingsleder og stort potensial for utvikling. Senterpartiet vil
5 legge til rette for en positiv utvikling i nord gjennom en aktiv næringspolitikk, satsing på sikkerhet,
6 kompetanse og infrastruktur.

7 Senterpartiet har i regjering vist at det er mulig å reversere pålegg fra EU, som differensiert
8 arbeidsgiveravgift og hjemfallsrett. Dette har vært arbeids- og tidkrevende prosesser som kunne ha
9 vært løst ved en annen samarbeidsform med EU. EU utvikler seg stadig mer i retning av en føderal
10 statsdannelse. Finanskrisen i Europa, spesielt i eurolandene, har vist at EU og euroen har svakheter
11 som Senterpartiet har advart mot i en årrekke. Senterpartiet mener at Norge må ha en restriktiv
12 holdning til avståelse av suverenitet over viktige samfunnsoppgaver gjennom EØS-avtalen. Samtidig
13 er det viktige forskjeller på medlemskap i EU og samarbeid gjennom EØS. Når det gjelder landbruks-,
14 fiskeri-, finans-, utenriks- og forsvarspolitik er vi ikke underlagt EUs felles politikk. Medlemskap i EU
15 ville vært en utvikling i negativ retning for disse forvaltningsområdene. Vi ønsker å si opp EØS-avtalen
16 og i stedet ha handels- og samarbeidsavtaler med EU for å sikre våre interesser. Så lenge Norge er en
17 del av EØS vil Senterpartiet arbeide for en aktiv bruk av reservasjonsretten.

18 *Senterpartiet vil:*

- 19 - arbeide for en ny klimaavtale som inkluderer alle land etter Kyoto-perioden. Denne må
20 baseres på prinsippet om at de rike landene bærer hoveddelen av kostnadene for
21 klimaendringene som allerede er oppstått
- 22 - at Norge skal arbeide for flere internasjonalt forpliktende miljøavtaler under FN
- 23 - legge bedre til rette for at varer som både rike og fattige land produserer blir importert fra
24 de fattigste landene (MUL-landene)
- 25 - at Norge skal arbeide internasjonalt for at alle former for eksportstønning og dumping av
26 matvarer skal stanse
- 27 - sikre at distriktspolitikk, sysselsettingspolitikk og likestillingspolitikk ikke skal kunne utfordres
28 av internasjonale handelsregler
- 29 - arbeide for økt satsing på landbruksbistand, som blant annet drar veksler på den norske
30 måten å organisere landbruket på
- 31 - aktivt arbeide mot norsk EU-medlemskap og at det søkes om norsk EU-medlemskap i
32 perioden
- 33 - si opp EØS-avtalen og erstatte den med en alternativ avtaleform for handel og samarbeid
34 med EU
- 35 - reservere oss mot direktiver som truer den norske velferdsmodellen eller grunnleggende
36 norske interesser
- 37 - at Norge prioriterer en nordisk styrke i FN-regi framfor deltagelse i den nordiske militære
38 innsatsgruppa til EU
- 39 - at Norge skal bruke bistand aktivt for å bidra til at det blir produsert nok mat i verden og
40 samtidig redusere klimautslippene gjennom økt satsning på småskalaproduksjon i landbruket

1 **Innvandring**

2 Senterpartiet vil føre en innvandringspolitikk som setter menneskeverd i fokus og der
3 enkeltmennesket har klare rettigheter og plikter. Ethvert individ som søker asyl og opphold i Norge,
4 skal ha trygghet for at rettsikkerheten ivaretas og at en får oppfylt sine rettigheter som individ.

5 Arbeidsinnvandring til Norge utgjør et betydelig bidrag til befolkningsoverskuddet i alle regioner.
6 Den utgjør en viktig faktor i norsk økonomi, samtidig som det stiller oss overfor nye utfordringer når
7 det kommer til hvordan velferdsstaten skal innrettes.

8 Den totale innvandringen må ikke være høyere enn at det kan håndteres ved løpende integrering og
9 innenfor vår eksisterende og framtidige infrastruktur. Vi må unngå at den totale innvandringen skjer
10 raskere enn vi kan tilby skoler, veier og kollektivtransport, og dessuten presser opp prisene på
11 boliger. De kommende år må den totale innvandringen i pressområder reduseres.

12 **Arbeidsinnvandring**

13 Arbeidsinnvandring har i løpet av de siste tiårene gitt et positivt bidrag til norsk økonomi og
14 velferdsutvikling. Senterpartiet ønsker å legge til rette for at arbeidsinnvandringen styres til alle
15 regioner av landet for å bidra til næringsliv og aktivitetsvekst. I dag består nettoinnflyttingen til
16 Osloregionen først og fremst av innvandring. Å kanalisere denne delen av befolkningsveksten til
17 andre regioner vil være en hovedutfordring for å sørge for god regional balanse i bosetting og
18 næringsutvikling på sikt.

19 Vi mener at arbeidsinnvandring til Norge må være basert på behovene i norsk arbeidsliv så langt det
20 lar seg gjøre. Konkret betyr dette at vi ønsker en strengt regulert arbeidsinnvandring fra land utenfor
21 EØS, der kravene til blant annet spesialistkompetanse må følges strengt. Det er en målsetting å
22 begrense arbeidsinnvandringen for i større grad å bruke de ubenyttede menneskelige ressursene i
23 Norge.

24 Innvandrere fra EØS-området representerer en utfordring for de norske velferdssystemene ettersom
25 store befolkningsgrupper opparbeider seg velferdsrettigheter etter kort tids opphold i Norge. På sikt
26 utfordrer dette bærekraften til det norske velferdssystemet. Senterpartiet stiller spørsmål ved
27 innretningen på ordningene og mener det er behov for innstramning og å utfordre EØS-avtalen på
28 dette området.

29 Det er tendenser til at arbeidsinnvandring utfordrer lønnsdannelsen i Norge, spesielt i yrker der man
30 ikke trenger å beherske norsk som arbeidsspråk. Vi mener at norske myndigheter må regulere
31 arbeidslivet best mulig for å unngå dette.

32 **Asylpolitikk**

33 Senterpartiet vil ha en konsekvent asylpolitikk der rettsikkerhet og menneskerettigheter ivaretas.
34 Senterpartiet vil videreføre hovedlinjene i den nye utlendingsloven som trådte i kraft i 2010. Et godt
35 lovverk og en forutsigbar praksis skal være grunnstammen i asylpolitikken. Senterpartiet ønsker en
36 klar praksis slik at man ikke gjennom uklare signaler bidrar til økt tilstrømning av mennesker som ikke
37 har grunnlag for beskyttelse, og som dermed ikke får opphold. Dette vil bidra til å redusere antall
38 grunnløse asylsøknader og behandlingstiden i asylforvaltningen, noe som vil komme de med
39 beskyttelsesbehov til gode.

1 Senterpartiet er opptatt av at barns beste blir tillagt spesiell vekt i oppholdssaker. Det må være
2 samsvar mellom FNs barnekonvensjon og utlendingsforvaltningen. Utlendingsmyndighetene må
3 organiseres på en måte som sikrer en rask og forsvarlig saksbehandling og at den enkeltes
4 rettssikkerhet ivaretas. Ventetida på asylmottak må gjøres meningsfylt og kortest mulig.

5 Vi må motvirke at personer oppholder seg ulovlig i Norge. For å ivareta folks alminnelige
6 rettsoppfatning må lovverket styrkes når det gjelder å håndtere utlendinger som representerer en
7 sikkerhetsrisiko eller utgjør en fare for samfunnet eller enkeltpersoner.

8 I tilfeller der utenlandske statsborgere med opphold i Norge utgjør en fare for rikets sikkerhet eller
9 bidrar til terrorvirksomhet i inn- eller utland, kan det oppstå et motsetningsforhold mellom
10 internasjonale forpliktelser, nasjonal lovgivning og hensynet til nasjonal sikkerhet. Det er viktig at
11 asylinstituttets legitimitet i befolkningen ivaretas ved at det i praksis beskytter dem som har behov
12 for beskyttelse, og ikke misbrukes for andre formål. Derfor vil vi etterstrebe å utvikle en lovgivning
13 som ivaretar våre internasjonale forpliktelser, nasjonale bestemmelser og samtidig gir mulighet til å
14 kunne reagere mer effektivt mot misbruk av asylinstituttet enn tilfellet er i dag.

15 *Senterpartiet vil:*

- 16 - føre en flyktning- og asylpolitikk som bygger på våre internasjonale forpliktelser og
- 17 anbefalinger fra FNs høykommissær for flyktninger
- 18 - redusere saksbehandlingstiden i utlendingsforvaltningen samtidig som rettssikkerheten
- 19 ivaretas
- 20 - styrke innsatsen for å håndtere utlendinger som representerer en sikkerhetsrisiko
- 21 - sikre en god oppfølging av enslige mindreårige asylsøkere
- 22 - øke antall kvoteflyktninger til 1500
- 23 - sette tak på antall ankemuligheter i utlendingsforvaltningen for å sikre at asylsøkere med
- 24 avslag på søknader raskere forlater Norge

25 **Urfolk og nasjonale minoriteter**

26 Senterpartiet vil vitalisere samisk språk, kultur, nærings- og samfunnsliv. Vi vil styrke arbeidet for de
27 samiske språkene i Norge, særlig gjennom å styrke Sametingets og kommunenes ansvar. Vi vil
28 arbeide for et opplæringssystem som ivaretar samenes særskilte behov. Vi vil legge til rette for at de
29 nasjonale minoritetene – skogfinner, kvener, romfolk, tatere og jøder – skal kunne ivareta og
30 videreutvikle egen kultur, språk og identitet.

31 Senterpartiet vil bidra til å sikre gode rammevilkår for næringsutøvelse i samiske
32 bosettingsområder. Bruken av naturressursene i samiske områder må i første rekke komme
33 bosettingen i de aktuelle distriktene til gode.

34 *Senterpartiet vil:*

- 35 - følge opp handlingsplanen for samiske språk og stortingsmeldingen om samepolitikken
- 36 - ha fokus på å styrke samisk språkopplæring i barnehage og skoler innenfor
- 37 forvaltningsområdet for samisk
- 38 - åpne for at skoleelever i de samiske områdene skal kunne velge samisk i stedet for sidemål
- 39 - arbeide for at det utdannes flere samiske lærere, førskolelærere og helse- og sosialarbeidere

- 1 - støtte tiltak som setter fokus på nasjonale minoriteters språk, kultur og kulturhistorie

2 **Spørsmål til kapittel 4 Demokratisk fellesskap i nasjonalstaten**

- 3 a) Debattboks IV om kirken og veien videre
4
- 5 b) Debattboks V om kjønnsnøytral verneplikt
6
- 7 c) Senterpartiet er kritisk til et byråkrati som gjør at ansvaret pulveriseres og flyttes fra
8 folkevalgte organer til lukkede rom. Samtidig får vi et stadig mer komplekst og regulert
9 rettighetsamfunn som krever mennesker med høy kompetanse på smale felt. Hvordan kan
10 Senterpartiet møte denne utfordringen?
11
- 12 d) Det påpekes at valgdeltagelsen er fallende, og for et folkestyreparti som Senterpartiet er det
13 bekymringsfullt. Hva mener dere er viktige tiltak for å øke valgdeltagelsen, spesielt blant
14 unge?
15
- 16 e) Senterpartiet vil flytte flere samfunnsoppgaver til kommunalt nivå, samtidig kan det være
17 vanskelig for mange kommuner å rekruttere dyktige ansatte til viktige stillinger. For noen
18 partier er løsningen kommunesammenslåing. Hva mener dere er Senterpartiets løsning på
19 denne utfordringen og hvordan kan kommunene gjøre seg attraktive for arbeidssøkere?
20
- 21 f) Bør Senterpartiet gå inn for forbud mot tigging? Begrunn svaret
22
- 23 g) Andre kommentarer og konkrete innspill til dette kapitlet?

1 **5. DELING AV SAMFUNNSGODER**

2 Senterpartiets mål i velferdspolitikken er å utjevne geografiske og sosiale forskjeller, å gi alle tilgang
3 til utdanning og helsestell av god kvalitet, å sikre et arbeidsliv med plass til alle, å sørge for robuste
4 og bærekraftige velferdsordninger og å ta vare på den norske velferdsmodellen. For å oppnå dette
5 støtter vi opp om en sterk offentlig sektor, som er garantisten for gode velferdstjenester i hele
6 landet. Vi mener at ansvaret for å sørge for velferd bør ligge så nært innbyggerne som mulig. Derfor
7 ønsker vi at kommunene skal ha en stor del av ansvaret for ulike velferdstjenester. De økonomiske
8 ressursene må følge oppgavene. Derfor vil Senterpartiet forsette med å styrke kommuneøkonomien
9 og utjevne økonomiske forskjeller mellom kommunene. Vi ønsker at tjenestetilbudet skal være mest
10 mulig tilpasset den enkelte. Dette sikres best gjennom å gi kommunene mulighet til å finne lokalt
11 tilpassede løsninger. Vi ønsker å begrense statlig overstyring i form av rettighetsfesting fordi det gir
12 den enkelte kommune mindre handlingsrom.

13 Enkelte forskjeller i samfunnet er positive, mens andre forskjeller er uønskede. De ønskede
14 ulikhetene er de vi velger selv, som bosted, utdanning og fritidsinteresser. De uønskede forskjellene
15 er resultater av omstendigheter vi ikke kan noe for og som hindrer oss i å nå våre mål, som å bli syk
16 eller alvorlig skadet. Senterpartiet vil ta i bruk politiske virkemidler for å skape mer rom for de
17 ønskede forskjellene og minske de uønskede forskjellene.

18 **Fordeling – utjevning av geografiske og sosiale forskjeller**

19 Fordeling er en av grunnpilarene i den norske velferdsstaten. Mennesker som har like økonomiske og
20 sosiale muligheter vil møtes på mange arenaer og danne fellesskap. Dette skaper et samhold i
21 samfunnet som er av uvurderlig verdi. Derfor vil Senterpartiet jobbe for å skape et samfunn med små
22 forskjeller mellom folk. Vi mener at det skal være små inntektsforskjeller mellom ulike typer
23 arbeidstakere, bransjer og regioner. Vi vil ha et skattesystem som bygger på prinsippet om skatt etter
24 evne.

25 Fordeling foregår på mange ulike arenaer. For Senterpartiet er den geografiske utjevningen av
26 forskjeller like viktig som den sosiale. Vi vil redusere levekårsforskjeller mellom ulike deler av landet
27 gjennom å ta i bruk skatte, avgifts- og inntektspolitikken.

28 Etersom samfunnet blir mer mangfoldig blir fellesarenaene stadig viktigere. For Senterpartiet er det
29 viktig å sørge for at alle får tilgang til disse arenaene. Vi mener derfor at det offentlige skal ha ansvar
30 for at alle har tilgang til tjenester innen utdanning, helse og omsorg. Det offentlige skal som
31 hovedregel også utøve velferden i praksis. Samtidig mener vi at ideelle aktører i noen tilfeller kan
32 utgjøre et viktig supplement til det offentlige som tjenesteyter. Vi ønsker å begrense kommersiell
33 finansiering av skoler og helse- og omsorgstilbud fordi det bryter med vår ambisjon om geografisk og
34 sosial utjamning og slik svekker det totale tjenestetilbudet.

35 **Arbeid – det skal lønne seg å jobbe**

36 Senterpartiet har som mål at flest mulig skal jobbe, og at arbeidslivet skal ha ordnede forhold og
37 plass til alle. For å sikre dette støtter vi opp om trepartssamarbeidet, avtalen om inkluderende
38 arbeidsliv og reformer som gjør det lettere å kombinere arbeid med pensjon og andre
39 velferdsytelser.

1 Arbeidskraften er vår suverent største ressurs. Derfor er arbeidslinja en forutsetning for
2 opprettholdelsen av det høye velferdsnivået i Norge. Et variert arbeidsliv er nøkkelen til å gi alle
3 mulighet til å finne en arbeidsplass som passer for dem og dermed også nøkkelen til høy
4 sysselsettingsgrad. Derfor vil Senterpartiet forsette å arbeide for at vi skal opprettholde et mangfold
5 av næringer, bedrifter og organisasjoner i Norge, og at disse skal ha mulighet til å utvikle seg i alle
6 deler av landet.

7 Senterpartiet skal jobbe for balanserte løsninger som ivaretar både arbeidsgivers og arbeidstakers
8 behov. Vi vil sørge for overordnede regelverk som gir gode vilkår for arbeidstager og hindrer sosial
9 dumping. Vi vil føre en politikk som gjør bedrifter til gode arbeidsplasser. Samtidig vil vi sørge for at vi
10 ikke pålegger bedriftene krav som de ikke kan overholde uten at det går ut over lønnsomheten.
11 Kostnader og plikter som pålegges private bedrifter av det offentlige må stå i forhold til det
12 bedriftene kan klare å imøtekomme.

13 Senterpartiet ønsker en sterk arbeidsmiljølov som sikrer ordnede forhold i arbeidslivet. Samtidig går
14 vi inn for at myndighetene, sammen med partene i arbeidslivet, foretar en gjennomgang der de
15 vurderer behovet for å gjøre endringer i dagens arbeidsmiljølov. Målet er å kunne imøtekomme nye
16 krav til fleksibilitet i arbeidslivet samtidig som arbeidstakers rettigheter sikres.

17 Høy yrkesdeltagelse bør være målet også for personer som er syke eller som har nedsatt
18 funksjonsevne. Dette betyr at vi må ha et arbeidsliv med tilstrekkelig fleksibilitet og åpenhet slik at
19 alle som har arbeidsevne får slippe inn. I tillegg bør velferdsytelser i større grad enn i dag utbetales
20 som lønnstilskudd i stedet for som passive ytelser.

21 *Senterpartiet vil:*

- 22 - videreutvikle den norske arbeidslivsmodellen
- 23 - arbeide for et godt regulert arbeidsliv uten sosial dumping
- 24 - heve den generelle aldersgrensen i arbeidslivet
- 25 - over tid fase ut ulike særaldersgrenser
- 26 - gå mot lovfestet minstelønn, men bruke ordningen med allmenngjøring av tariffavtaler som
27 et virkemiddel i kampen mot sosial dumping

28 **Utdanning - læring for alle**

29 Senterpartiet vil bygge samfunnet nedenfra også i utdanningspolitikken. Vi ønsker at det skal
30 fastsettes få og klare nasjonale læringsmål, og at kommuner og fylker skal få mer ansvar og større
31 frihet i organiseringen av skolehverdagen. Vi ønsker en desentralisert skolestruktur og en skole som
32 utnytter lokale og regionale fortrinn og spiller på lag med nærmiljøet. Skolen skal ikke være
33 verdinøytral, men ta utgangspunkt i norske verdier som likestilling, likeverd, ytringsfrihet, demokrati
34 og vår kristne og humanistiske kulturarv. Skolen er en sentral arena for dannelse og har en funksjon
35 som kulturbærer.

36 Senterpartiets menneske- og samfunnssyn tilsier at alle skal ha lik rett til utdanning, ikke minst for å
37 utnytte samfunnets samlede talent best mulig. Vi mener at all opplæring skal være tilpasset den
38 enkelte, fortrinnsvis innenfor rammen av fellesskapet. Der det er nødvendig skal det likevel være rom
39 for å organisere undervisningen annerledes, basert på den enkelte elevs behov for tilpasset
40 opplæring.

1 Frafall i videregående skole er et samfunnsproblem. Senterpartiet mener at sporen til frafallet er å
2 finne allerede i grunnskolen. Mer må derfor gjøres tidligere for at færre skal bli skoletrøtte og falle ut
3 av videregående opplæring. Noe av løsningen er å finne i en opplæring som oppleves mer relevant
4 for yrkeslivet og en skole som gir alle muligheter til å føle mestring. Dette innebærer at teoretisk og
5 praktisk kunnskap må anerkjennes på lik linje i skolen. Utdanningspolitikken skal sørge for at vi i hele
6 landet får høyt kvalifisert arbeidskraft i hele landet som også er internasjonalt konkurransedyktig.
7 Dette betyr at vi trenger høyt teoretisk kunnskapsnivå som har rot i det praktiske. Samfunnet trenger
8 mange gode fagfolk, både med høyere utdanning og med fagbrev.

9 Hovedutfordringen i dagens skole er ikke innholdet i den nasjonale skolepolitikken, men manglende
10 samsvar mellom nasjonale føringer og det som skjer ute i klasserommene. Derfor mener vi at det
11 ikke er tid for nye nasjonale reformer. Snarere ser Senterpartiet behov for å gi skolen mulighet til å
12 oppfylle de nasjonale forventningene og sikre at alle elever når de vedtatte læringsmålene. Skolens
13 evne til å kunne innfri forventningene er avhengig av kvaliteten på undervisningen. Derfor vil vi
14 prioritere kvalitet i undervisningen framfor ytterligere utvidelse av undervisningstida.

15 Senterpartiet ønsker at både elever og lærere skal trives på skolen. Et viktig element i trivselen er at
16 det finnes gode skolebygg og muligheter til å ha alternativ undervisning. Norske skolebygninger skal
17 opprustes til de er i tråd med lovverket for inneklime. Senterpartiet vil videreføre
18 rentekompensasjonsordningen for opprustning av skolebygg som sikrer kommunene og
19 fylkeskommunene rentefrie lån for å oppruste skolebygg.

20 **Grunnskole – en helhetlig skoledag framfor heldagsskolen**

21 Senterpartiet mener at frihet til å finne gode lokale løsninger er bedre enn nasjonal standardisering
22 av skoledagen. Vi mener at den enkelte skole og den enkelte lærer må få større frihet og mulighet til
23 å gi nødvendig tilpasset opplæring. Vi må fortsette arbeidet med å gjøre ungdomsskolen mer pratisk
24 og relevant for arbeidslivet. For å imøtekomme ulike behov i elevgruppen må skolen få mulighet til å
25 gi større variasjon i undervisningen. Det er viktig at skolen har tilgang på spesialrom, utstyr og
26 mulighet til ekskursjoner slik at undervisningen oppleves variert, praktisk og relevant. Senterpartiet
27 ønsker en bevisstgjøring av lokalpolitikernes rolle som skoleeiere med ansvar for innhold og kvalitet i
28 grunnopplæringen. Senterpartiet ønsker at alle elever i grunnskolen skal gis mulighet til minst en
29 time fysisk aktivitet i skoletida daglig.

30 **Videregående opplæring**

31 Senterpartiet mener at et bredt tilbud innen videregående opplæring over hele landet er viktig. Slik
32 kan alle få et godt utdanningstilbud og muligheten til å bo hjemme mens de går på videregående
33 skole. Senterpartiet ser med bekymring på frafallet i videregående skole. Spesielt er frafallet på
34 yrkesfagene bekymringsfullt høyt. Yrkesfagene er blitt for teoritunge og tar sikte på å dekke et for
35 bredt fagfelt. Tilbakemeldinger fra næringene som tar i mot lærlinger tyder også på at elevene kan
36 fagene sine for dårlig etter endt utdanning. Vi mener at elevene må møtes av et system med større
37 fleksibilitet der de kommer raskere ut i praksis og får tidlig kjennskap til sitt fag. Vi trenger en
38 fagopplæring som ivaretar elevenes og arbeidslivets behov på best mulig måte.

39 Senterpartiet ønsker ikke en ny stor skolereform, men en justering av yrkesfagene. Vi ønsker å splitte
40 opp flere av Vg1-kursene. Det vil sikre kvaliteten på utdanningen og samtidig holde på elevenes
41 motivasjon til å fullføre. En justering av yrkesfagene må føre til at de teoretiske fagene innrettes slik
42 at de imøtekommer fagarbeiderens behov i utøvelsen av sitt yrke. Teori er nødvendig, men for

1 yrkesfagene bør den være praktisk og ikke akademisk innrettet. Teorifagene må derfor yrkesrettes
2 bedre enn i dag.

3 Rådgivningstjenesten må styrkes. Det bør vurderes å dele rådgivningstjenesten i en faglig og en sosial
4 del. Det bør satses på en egen utdanning for rådgivere. I tillegg bør det bli flere nettbaserte løsninger
5 for å få gode råd om videre utdanning.

6 Ikke alle elever har faglige forutsetninger til å gjennomføre et ordinært yrkesfagløp. Det finnes
7 alternative veier til målet. Fylkeskommunene må bli flinkere til å gi elevene mulighet til fleksible løp
8 der en kommer raskt ut i praksis og tar teorien etter hvert som eleven blir mer motivert.

9 Nok læreplasser er viktig for å forhindre frafall. Mange som ikke får læreplass mister motivasjonen
10 for å fullføre utdanningen og dropper ut. Samtidig vet vi at det offentlige har et stort, og økende,
11 behov for faglært arbeidskraft. Lærlingene må få tildelt læreplass tidligere enn i dag.
12 Fylkeskommunene må ha tett og forpliktende samarbeide med næringslivet slik at alle elever kan
13 tilbys plass før de slutter Vg2.

14 **Høyere utdanning**

15 Senterpartiet vil føre en utdannings- og forskningspolitikk som setter klare krav til studenter om å
16 fullføre påbegynt utdanning, og som oppfordrer til faglig fordypning og forskning. Vi ønsker å øke
17 grunnbevilgningen til høyskoler og universiteter for å gjøre utdanningsinstitusjonene mindre
18 avhengige av ekstern finansiering og stabilt studenttall. Sterkere grunnfinansiering vil gjøre det mulig
19 å opprettholde nasjonale universiteter med høyt akademisk nivå og smale, men akademisk viktige
20 fag. Økt grunnfinansiering er også med på å sikre den desentraliserte høyskolestrukturen, som er
21 viktig for å utdanne for eksempel mange nok sykepleiere eller lærere. Det skal satses på å utvikle
22 spesialiserte fagmiljøer og arbeidsdeling mellom universitetene og høyskolene.

23 For mange av høyskoleutdanningene og enkelte av universitetsutdanningene bør praksis bli en mer
24 integrert del av studieløpet. Senterpartiet vil støtte tiltak for å få inn mer praksis i utdanningsløp der
25 det er relevant.

26 Ikke alle utfordringer på framtidens arbeidsmarked løses gjennom universitets- og høyskolesystemet.
27 Senterpartiet ønsker å styrke fagskolene fordi vi mener de svarer på arbeidslivets behov for
28 arbeidskraft.

29 Senterpartiet mener at det trengs en nasjonal satsing på norsk håndverksutvikling og opplæring i
30 verneverdige fag. Håndverkskunnskap er en del av kulturarven og er samtidig avgjørende for å ta
31 vare på annen kulturarv.

32 Senterpartiet ønsker større fokus på studenters økonomiske situasjon. Det kan være utfordrende å
33 skaffe seg bosted og tilstrekkelig studiefinansiering. Senterpartiet vil derfor innføre elleve måneders
34 studiestøtte.

Debattboks VI

Skole og SFO

Siden skolefritidsordningen (SFO) ble innført har stadig flere barn blitt en del av denne ordningen. Mange familier er avhengige av SFO for å få hverdagen til å gå opp og mange barn tilbringer mye tid i SFO. I dag er SFO en valgfri ordning som foreldrene betaler for. Det er få statlige føringer på hva SFO skal inneholde og kvaliteten i tilbudet varierer mye fra kommune til kommune.

Komiteen er delt i synet på om Senterpartiet bør gå inn for en reform av skoledagen og skolefritidsordningen. Under finner du to alternative løsninger til hvordan man kan legge opp barnas skoledag. Hvilken løsning mener du at vi bør gå inn for?

1. **Gjøre SFO obligatorisk, gratis og fylle det med innhold.** Dersom SFO ble en obligatorisk ordning med krav til pedagogisk utdannet bemanning og bedre samarbeid med skolen ville dette ha bidratt til barnas læring. SFO skal fylles med aktiviteter som støtter opp under læring i skolen og elevenes helse og trivsel. En helhetlig skoledag forutsetter gratis tilbud om SFO til alle elever. Skolen er en viktig plattform for inkludering og for forebyggende helsearbeid overfor skolebarn. Skillet mellom skoledag og SFO bidrar til å øke forskjeller og gjør det vanskeligere å nå barn med ekstra innsats eller forebyggende tiltak. Det skal tilrettelegges for daglig fysisk aktivitet og et sunt kosthold. Fritidsaktiviteter innen kultur, idrett og kulturopplevelser bør i større grad inkluderes. Organisasjoner, foreninger og andre aktører i skolens nærmiljø skal i større grad involveres i skolehverdagen med sin kompetanse. Gratis leksehjelp bør videreføres som del av denne ordningen og kvaliteten må sikres gjennom at pedagogisk ansatte står ansvarlig for veiledning. For noen familier vil dette kunne gi en mer helhetlig skoledag for barn som i dag tilbringer tid i SFO med dårlig aktivitets- og pedagogisk tilbud.
2. **Beholde SFO som en frivillig ordning med foreldrebetaling og uten obligatoriske aktiviteter.** Ulike familier har ulike behov, og for de familiene som har mulighet bør det fortsatt være anledning til å kunne hente barna etter endt skoledag eller å ha plass i SFO kun noen ukedager. For noen familier vil dette gi mer tid til å være sammen som en familie. Siden SFO etter denne modellen ikke er en obligatorisk aktivitet vil ikke barna gå glipp av læring eller annen viktig aktivitet dersom de ikke er på SFO etter skolen. Gratis leksehjelp bør videreføres som del av en denne ordningen, og pedagogisk ansatte må stå ansvarlig for veiledning. I tillegg bør det satses på tiltak for å fylle SFO med innhold av god kvalitet.

1

2 *Senterpartiet vil:*

3

4 - sørge for mer midler til etter- og videreutdanning av lærere

5 - gjøre nasjonale prøver i grunnskolen til utvalgsprøver for å redusere ressursbruken knyttet til prøvene og unngå uheldig sammenligning mellom skoler

7 - gi alle rett til videregående opplæring ved å oppheve skillet mellom ungdom med og uten rett til videregående opplæring

9 - vurdere innføring av flere ulike utdanningsløp enn dagens hovedmodell (2 + 2) bedre tilpasset det enkelte yrkesfagprogram

11 - gi flere elever tilbud om alternative opplæringsløp til hovedmodellen i dagens fagopplæring

12 - splitte opp enkelte yrkesfagprogram slik at elevene gis mer tid til faglig fordypning og tidligere spesialisering

14 - styrke pedagogikkfaget i allmennlærerutdanningen

- 1 - at alle kommuner, fylkeskommuner og statlige virksomheter skal sette seg forpliktende mål
- 2 for inntak av lærlinger. Kommunene skal ha minimum to lærlinger per 1000 innbygger
- 3 - at elever som fullfører en yrkesfaglig utdanning med fag-/svennebrev skal gis rett til å ta et
- 4 påbyggingsår for å få generell studiekompetanse
- 5 - øke lærlingtilskuddet til bedriftene
- 6 - gi elever som stryker på eksamen mulighet til å ta opp eksamen på sensommeren, dette for
- 7 at elevene skal slippe å vente et helt år på å ta opp eksamen igjen
- 8 - åpne for "hybrid-linjer" som kombinerer yrkesfag med studiespesialiserende fag etter modell
- 9 av TAF (tekniske og allmenne fag), innenfor blant annet helsefag og naturbruk
- 10 - tilby praksisbrev som et opplæringsløp i ved alle videregående skoler med yrkesfag
- 11 - at fylkeskommunen skal gi tettere oppfølging av lærlingene gjennom hele læretida
- 12 - utvide utstyrstipendet slik at gratisprinsippet og behovet for utstyr i det enkelte fag ivaretas
- 13 - legge til rette for praktisk utdanning innen opplæring i verneverdige fag som del av den
- 14 høyere utdanning
- 15 - innføre studiepenger for utenlandske statsborgere som vil ta høyere utdanning i Norge
- 16 - øke antall studieplasser på realfagsstudiene og jobbe for at det i samarbeid med
- 17 videregående skoler settes i verk tiltak for å rekruttere til disse studiene
- 18 - øke stipend- og lånesatsene

19 Helse – forebygging framfor reparasjon

20 Senterpartiet ønsker en helsesektor basert på prinsippene om nærhet til og kvalitet i tjenestene. Vi
21 ønsker behandlingstjenester nært der folk bor med en god spesialisthelsetjeneste med faglig tyngde,
22 høy kvalitet og bærekraftig økonomi. Vi ønsker gode lokalsykehus, ambulansetjeneste og en robust
23 legevaktordning i hele landet. Nærhet til tilbudet taler i mot markedstenking og privatisering
24 innenfor helsesektoren. Kapital trekkes dit kundegrunnlaget og betalingsevnen er størst. Dette fører
25 til et dårligere helsetilbud i distriktene og i områder med svak økonomi. I tillegg dreier innsatsstyrte
26 finansieringsmodeller fokus mot spesialisert og avansert medisin ved sykehusene, bort fra svake
27 grupper som kronisk syke og eldre.

28 Det viktigste helsearbeidet foregår nært der folk bor, i kommunene. Senterpartiet vil prioritere
29 folkehelsearbeidet høyt - fra jordmor til helsestasjon, skolehelsetjenesten, fastlegeordningen og
30 eldreomsorgen. Forebyggingen skal foregå der folk bor og være en naturlig del av folks møte med
31 helsevesenet, fra vogge til grav. Senterpartiet vil gjøre folkehelse til en naturlig del av
32 samfunnsplanleggingen. Helsearbeidet er en viktig begrunnelse for Senterpartiets mål om en bedre
33 kommuneøkonomi.

34 En forebyggende helsesektor

35 Mange av de utbredte folkesykdommene har sammenheng med dårlig kosthold, inaktivitet og bruk
36 av rusmidler og tobakk. Utbredelsen av disse sykdommene og alvorlighetsgraden for den enkeltes
37 sykdom kan reduseres med bedre forebyggende arbeid. Senterpartiet ønsker å ta i bruk virkemidler i
38 flere samfunnssektorer for å møte disse utfordringene med mer forebygging og mindre reparasjon.

39 Grunnlaget for folkesykdommene blir ofte lagt i ung alder. Derfor må forebyggingen starte tidlig.
40 Barn og unge tilbringer mye tid i barnehage, på skolen og i SFO. Dette er viktige arenaer for å utvikle
41 gode vaner for kosthold og fysisk aktivitet som de kan ta med seg videre i livet. Samfunns- og
42 arealplanlegging må legge til rette for fysisk aktivitet i hverdagen. Det skal være lett å ta sunne valg.

1 Derfor ønsker vi blant annet trygge skoleveier som er tilrettelagt for sykkel og gange og et aktivt
2 fritids, idretts- og kulturtilbud over hele landet.

3 Alkoholforbruket i Norge er økende, og alkohol er det mest vanlige og det hyppigst misbrukte
4 rusmiddelet. Senterpartiet har som mål å redusere alkoholforbruket. Kontrollert tilgang til og høye
5 avgifter på alkohol viser seg å være effektive tiltak for å nå dette målet, og Senterpartiet vil
6 videreføre dagens avgiftsnivå. Den samme tilnærmingen bør tas i bruk for å redusere forbruket av
7 tobakk og snus.

8 Narkotikamisbruk er et stort samfunnsproblem. Senterpartiet er i mot å liberalisere
9 narkotikalovgivningen og mener at forbudet mot import, omsetning, oppbevaring og bruk av
10 narkotika må opprettholdes. Vi ønsker at dagens narkotikalovgivning skal håndheves strengere.

11 **Samhandling mellom kommunehelsetjenesten og spesialisthelsetjenesten**

12 Senterpartiet ønsker at behandling skal skje på det laveste effektive omsorgsnivået. Vi vil sentralisere
13 det vi må og desentralisere det vi kan av helsetjenester. Hovedansvaret for helsetjenestene skal ligge
14 i den enkelte kommune, og alle skal ha et godt helsetilbud nært der de bor. Senterpartiet legger til
15 grunn at alle skal ha et likeverdig helsetilbud som en trygg ramme for bosetting og utvikling i hele
16 landet. Vi vil aktivt følge opp intensjonene i samhandlingsreformen og styrke kommunenes økonomi
17 for å bedre deres muligheter for å tilby forebygging og lokal behandling. Dette er god
18 samfunnsøkonomi fordi det er billigere å forebygge enn å reparere.

19 Prinsippet om rett behandling på rett nivå stiller store krav til helsevesenet på alle nivå. Etablering av
20 lokalmedisinske sentre skal ikke erstatte dagens lokalsjukehus, men de må fungere i et godt samspill.
21 Lokalsjukehus er en del av spesialisthelsetjenesten og tilbyr blant annet kirurgisk og indremedisinsk
22 behandling og beredskap på døgnbasis. Lokalmedisinske sentre skal være en del av
23 kommunehelsetjenesten, og en arena for dagtilbud og polikliniske tjenester fra
24 spesialisthelsetjenesten.

25 Kommunehelsetjenesten har ansvar for den største delen av forebyggingsarbeidet og helse- og
26 omsorgssektoren. Spesialisthelsetjenesten og sykehussektoren har imidlertid fått mye av
27 ressursøkningen i helsebudsjettet. Senterpartiet ønsker å prioritere primærhelsetjenesten i
28 kommunene.

29 **Sykehus**

30 *Partiet nedsatte i 2011 er sykehusutvalg ledet av Marit Arnstad. Utvalgets innstilling er sendt*
31 *ut på høring i organisasjonen parallelt med denne høringen på dette programutkastet.*
32 *Programkomiteen vil ta endelig stilling til sykehusutvalgs forslag etter å ha sett innspillene*
33 *fra organisasjonen.*

34 **Bioteknologi - etiske dilemma om liv**

35 Bio- og genteknologien må møtes med en holdning om at alle mennesker har rett til liv, uavhengig av
36 utviklingsmuligheter og evner. Loverket må ivareta de positive mulighetene som ligger innenfor
37 feltet, samtidig som det settes klare grenser for hva som er etisk, medisinsk og ressursmessig
38 akseptabelt. Bruk av stamceller og terapeutisk kloning kan bli en ny måte å helbrede alvorlige
39 sykdommer på. Senterpartiet vil i størst mulig grad innskrenke muligheten til å benytte
40 surrogattjenester i utlandet.

1 Med den rivende utviklingen som skjer innen bioteknologisk forskning, er det viktig at nye
2 problemstillinger og kunnskap blir gjort tilgjengelig og lagt fram for åpen debatt.

3 *Senterpartiet vil:*

- 4 - styrke kommuneøkonomien for å sette kommunene i stand til å tilby gode helse- og
- 5 omsorgstjenester og for å sikre rekruttering av helsepersonell
- 6 - stimulere til interkommunalt samarbeid for å sikre at alle kommuner har tilstrekkelig faglig
- 7 kompetanse og kapasitet innenfor psykiatri, legevakt, barnevern og rusomsorg
- 8 - styrke den lokale akutt- og fødeberedskapen gjennom ambulansetjenester og lokalsykehus
- 9 - ha en geografisk definert responstid for ambulansetjenester
- 10 - styrke helsestasjonene og skolehelsetjenesten
- 11 - videreføre dagens restriktive politikk for alkohol, tobakk og snus
- 12 - opprettholde Vinmonopolet og utvide butikknettene videre slik at alle har rimelig nærhet til
- 13 utslag. Legge til rette for at Vinmonopolet kan overta taxfreeutsalgene på flyplassene
- 14 - ha skjenkestopp klokka 02.00 i hele landet
- 15 - videreføre strenge straffer ved narkotikalovbrudd og opprettholde lovforbudet mot cannabis
- 16 - gå imot bruk og forskning på befrukta egg, fostervev og aborterte fostre hos mennesket
- 17 - ha en restriktiv politikk når det gjelder bruk av stamceller, genteknologi, men åpne for
- 18 unntak når det gjelder diagnostikk for alvorlige, arvelige og livstruende sykdommer
- 19 - ikke gå inn for aktiv dødshjelp
- 20 - videreføre dagens abortlovgivning
- 21 - ha en restriktiv bruk av DNA-opplysninger i offentlig virksomhet og forbud mot bruk av slike
- 22 opplysninger i kommersiell virksomhet
- 23 - at fostervannsdagnostikk bare skal tilbys risikogrupper

24 **Eldreomsorg – ikke bare år til livet, men liv til åra**

25 Senterpartiets mål i eldreomsorgen er at alle eldre skal få leve lengst mulig i eget liv. Dette innebærer
26 at vi må endre holdninger til sykdom, helse og hva det vil si å ta ansvar for eget liv. De fleste av oss vil
27 klare oss selv. Det gjelder også når vi blir eldre. De fleste vil heller få hjelp til det de trenger hjelp til
28 så de kan leve aktive liv i eget hjem framfor å flytte til en passiv tilværelse på et sykehjem. Derfor må
29 vi skifte fokus fra hva eldre ikke klarer og til hvilke ressurser de eldre har. Vi må gi hjelp til selvhjelp.
30 Det vil gi mange en bedre alderdom og det vil bidra til en mer robust omsorgssektor for framtida.
31 Den helsemessige betydningen av at folk føler at de lever meningsfulle og gode liv skal ikke
32 undervurderes.

33 Senterpartiets vil modernisere eldreomsorgen. Vi vil med vårt eldreløft bidra til at den eldste
34 generasjonen har bedre helse i flere år og deltar mer i samfunnslivet. Det er bra for den enkeltes
35 livskvalitet, samtidig som det sparer samfunnet for kostnader til sykehjems plasser og rene
36 pleieressurser. Vi vil ha mer ressurser til forebyggende tiltak og aktivitet enn i dag.

37 Selv om fokuset i større grad må dreies mot opptrening, mestring og rehabilitering, må vi sikre at de
38 som er syke og de som nærmer seg avslutningen av livet får et verdig og godt tjenestetilbud. Dette
39 står ikke i motsetning til hverandre. Det handler om å se den enkelte, den enkeltes behov og innrette
40 tjenestene etter dette. Institusjonsplassen skal være der når den enkelte trenger den.

1 Senterpartiet ønsker at eldre skal få beholde sin individualitet også når de går ut av arbeidslivet eller
2 blir syke. Det er like viktig for eldre å delta aktivt i samfunnet som for andre, men samfunnet mangler
3 møteplasser og mulighet for sosial deltakelse for eldre. Senterpartiets mener at det er mye god
4 forebygging og samfunnsøkonomi i at dette blir prioritert. Det betyr mye for verdigheten å kunne
5 være aktive borgere med et mer aktivt og friskere liv enn dagens løsninger legger opp til. Erfaringer
6 fra Danmark viser at behovet for institusjonsplasser blir betydelig redusert med en slik politikk.

7 **Rehabilitering**

8 Eldre som har vært innlagt på sykehus skal få hjelp til hverdagsrehabilitering og opptrening med sikte
9 på å kunne bo i egen bolig straks utskrivning fra sykehuset har funnet sted.

10 Kommunene må utvikle kompetansen innenfor hjemmetrening og rehabilitering for å kunne ha et
11 slikt individuelt tilpasset tilbud. Kommunene må ta et større rehabiliteringsansvar for å sikre et nært
12 og godt tilbud. Det må etableres samarbeid med frivillige organisasjoner som kan gi viktige bidrag i
13 dette arbeidet. Nye teknologiske løsninger som bidrar til en forenklet hverdag bør tas i bruk i
14 arbeidet.

15 **Boligsatsning**

16 En ny eldrepolitikk forutsetter en tredelt boligsatsning: tilpasning av egen bolig, bygging av flere
17 omsorgsboliger og bygging av flere sykehjemsplasser. For å gi eldre trygghet til å bo hjemme så lenge
18 som mulig er det viktig å sørge for at sykehjemsplass eller annen institusjonsplass er tilgjengelig når
19 behovet for det oppstår. Senterpartiet vil derfor ha en videre utbygging av sykehjemsplasser. For de
20 eldre som ønsker å bo hjemme, men trenger å tilrettelegge sine hjem for nye behov vil vi styrke
21 mulighetene til å få tilretteleggingstilskudd. For de som velger å bo hjemme lenger er det også viktig
22 at mulighetene for hjemmebasert omsorg blir bedre enn i dag.

23 **Omsorgslønn**

24 Pårørendes arbeid med eldre skal synliggjøres og verdsettes. Vi ønsker vi å løfte pårørendeomsorg
25 som et supplement til offentlige omsorgstjenester. Derfor vil vi ha en gjennomgang av
26 omsorgslønnsordningen med sikte på å styrke rettighetene til den som yter omsorg, og legge bedre
27 til rette for de som velger å utføre pleie av eldre og syke i nære relasjoner. Omsorgslønn må være en
28 reell valgmulighet for den enkelte og ikke en konsekvens av manglende tilbud fra det offentlige.

29 **Matglede, fysisk aktivitet og kultur i eldreomsorgen**

30 De eldre må få nok sunn og god mat. Vi ønsker mer fokus på matens helse- og trivselsmessige
31 betydning. Vi tror det ligger et stort potensial for bedre livskvalitet og bedre helse for eldre dersom
32 fokuset på fysisk aktivitet økes. Forebygging er viktig også på institusjoner. Vi ønsker flere musikk- og
33 kulturopplevelser inn i eldrecentre og sykehjem.

34 *Senterpartiet vil:*

- 35 - øke potten for tilpasningstilskuddet som gis for å bygge om boliger
- 36 - ha mer aktiv hjemmetrening framfor passiv omsorg
- 37 - endre ressursinnsatsen i eldreomsorgen slik at den eldre kan bli i stand til å klare seg selv
- 38 lengst mulig
- 39 - styrke og forbedre omsorgslønnsordningen
- 40 - øke satsningen på dagtilbud til eldre

1 **Velferdsytelser – yte etter evne, få etter behov**

2 Senterpartiet ønsker at samfunnet skal ha et sterkt sikkerhetsnett i form av velferdsytelser for de
3 som trenger det permanent eller i faser av livet. Vi vil slå ring om viktige velferdsytelser som
4 sykkelønn, alderspensjon og uføretrygd. For at velferdstjenestene skal være gode nok for de som
5 trenger det, må vi sørge for at de er økonomisk bærekraftige på sikt. Derfor må vi både hindre vekst i
6 antall stønadsmottakere og begrense omfanget og antallet på velferdsordningene.

7 Når en gruppe blir tilbudt en rettighet får en annen gruppe plikt til å oppfylle denne rettigheten. I
8 praksis består denne plikten ofte i å betale mer skatt for å finansiere nye eller bedre
9 velferdsordninger. Fordi alle må betale skatt, mener Senterpartiet det er riktig og viktig at alle også
10 får tilgang til velferdsgodene. Derfor bør universelle velferdsordninger være hovedregelen.
11 Måltrettede velferdsordninger bør brukes i minst mulig utstrekning.

12 Velferdsytelsene må være utformet på en slik måte at de bygger opp under arbeidslinja. Vi støtter
13 målene i pensjonsreformen, som stimulerer til arbeid og samtidig gir valgfrihet til å velge tidspunkt
14 for å velge når man vil gå av med pensjon. Vi støtter også uførereformen, som gir mer fleksibilitet for
15 de som ønsker å utnytte sin restarbeidsevne. Det er grunnleggende for opprettholdelsen av
16 arbeidslinja at ingen skal kunne motta mer i velferdsytelser enn det de kunne ha regnet med å tjene
17 som lønnsinntakere. Flertallet av velferdsytelsene bør også knyttes til aktivitetsplikt. Permanente
18 ytelser, som uføretrygd, skal ikke gis til personer som har lidelser som kan ventes å gå over eller som
19 kan kureres.

20 *Senterpartiet vil:*

- 21 - at aktivitetsplikt skal være hovedregelen for mottagere av offentlige stønader. Med få
- 22 unntak mener vi aktivitet gjør at terskelen for å komme inn i arbeidslivet blir lavere
- 23 - ikke redusere dagens stønader, men heller stille større krav om aktivitet der det er mulig
- 24 - verne om sykkelønnsordningen
- 25 - at permanent uføretrygd ikke skal innvilges til personer under 40 år, unntatt i tilfeller der det
- 26 er åpenbart at vedkommende ikke vil kunne komme i arbeide
- 27 - ha som klar hovedregel at det skal stilles krav om arbeid og aktivitet for dem som mottar
- 28 sosialstønad

1 Spørsmål til kapittel 5 Deling av samfunnsgoder

- 2 a) Debattboks VI om skole og SFO
- 3
- 4 b) Senterpartiet vil føre en streng narkotikalovgivning. Samtidig vet vi at den vanlige hverdagen,
5 uten rusavhengighet, er langt unna for de aller tyngste rusmisbrukerne. Bør Senterpartiet gå
6 inn for heroinassistert behandling eller bør dagens legemiddelassisterte behandling
7 ytterligere utprøves? Begrunn
- 8
- 9 c) Bør tannhelse inngå i folketrygden og er dette tiltak som Senterpartiet bør jobbe for?
- 10
- 11 d) I programutkastet tas det til orde for en gjennomgang av arbeidsmiljøloven. Er det spesielle
12 områder innenfor loven dere mener bør være som i dag, og hva bør endres?
- 13
- 14 e) I programmet foreslås det å bygge flere studentboliger samtidig som man går inn for elleve
15 måneders studiestøtte. Hvilket tiltak mener dere er viktigst av de to?
- 16
- 17 f) Hva er viktige tiltak, ut over det som står i programmet, for å gi eldre et mest mulig
18 meningsfylt liv?
- 19
- 20 g) Hva mener dere om norsk medlemskap i Schengen?
- 21
- 22 h) Andre kommentarer og konkrete innspill til dette kapitelet?

1 **6. TA HELE LANDET I BRUK**

2 Senterpartiet vil føre en næringspolitikk som legger til rette for et livskraftig næringsliv og
3 verdiskapning i hele landet. Mange og sterke næringer gir et variert arbeidsliv med plass til alle.
4 Dersom vi skal lykkes i næringspolitikken kan vi ikke satse utelukkende på stat eller marked, men på
5 stat og marked. Det offentlige skal føre en aktiv næringspolitikk, sikre nasjonalt eierskap til
6 naturressurser og stå ansvarlig for utvikling av infrastruktur.

7 Norge skal ikke bli et filialland. Derfor ønsker vi norsk privat eierskap med lokal forankring og statlig
8 deleierskap der det trengs for å sikre nasjonalt eierskap. Vi vil sikre at strategiske sektorer som finans
9 og viktige teknologimiljøer har sterke nasjonale aktører. Norske aktører bør være dominerende i
10 næringer og bedrifter som er bærebjelker i det norske næringslivet og næringer basert på norske
11 naturressurser. Erfaringene fra utvikling av norsk petroleumsnæring og vannkraft må utnyttes for å
12 bidra at til mest mulig verdiskapning forblir i Norge også i framtiden.

13 Næringspolitikken må gjenspeile landets ressurser, deres beliggenhet og kompetansen knyttet til
14 dem. Senterpartiet mener det er viktig å satse innenfor de næringer der vi har fortrinn og etablerte
15 næringsklynger. Innenfor enkelte områder har landets næringsliv potensial til å bli verdensledende,
16 og Senterpartiet vil legge til rette for videre utvikling av eksisterende næringsklynger, og etablering
17 av nye næringsmiljø for å styrke vår globale konkurransekraft. Bedriftenes innovasjonsevne, tilgang
18 på kompetanse og kompetent kapital er avgjørende. Senterpartiet vil legge til rette for
19 kunnskapsnæringer i hele landet gjennom bygging av infrastruktur. Senterpartiet vil gi sterkere
20 incentiver for utvikling av kompetanse i næringslivet og sterkere næringsmiljø, og vil derfor etablere
21 et eget kunnskapsFUNN, der investeringer til kunnskapsoppbygging i bedrifter kan trekkes av på
22 skatten etter modell fra skatteFUNN.

23 En rekke av naturressursene som er grunnlaget for våre viktigste eksportnæringer og nasjonal
24 matproduksjon, ligger utenfor byene. Næringspolitikken skal derfor ta hele landet i bruk, også våre
25 store havområder.

26 Samspillet mellom utdanning, forskning og næringsliv utgjør grunnlaget for et kunnskapsbasert og
27 innovativt næringsliv med global konkurransekraft. Senterpartiet vil derfor styrke innsatsen for
28 forskning og utvikling.

29 Senterpartiet vil føre en skattepolitikk som stimulerer til investering, innovasjon og aktivt eierskap.
30 Personlig eierskap i næringslivet innebærer større ansvar og risiko for eier, noe som må tas hensyn til
31 gjennom et tilpasset skatteregime.

32 **Sterke regioner**

33 Det norske samfunnet er basert på at naturressurser og kompetanse i hele landet tas i bruk. Dette
34 skal videreutvikles gjennom å bygge opp under de små- og mellomstore bedriftenes rolle i
35 økonomien. Det er god samfunnsøkonomi i å utnytte de naturgitte og menneskelige ressursene i hele
36 landet. Dette forutsetter kompetent arbeidskraft og infrastruktur der folk skal bo.

37 Den teknologiske utviklingen har gitt helt nye muligheter for å utnytte våre ressurser og skape variert
38 næringsutvikling uavhengig av geografisk beliggenhet. Senterpartiet ser det som en viktig offentlig

1 oppgave å sikre lik tilgang til ny teknologi for å kunne ta i bruk ressursene og skape varierte
2 arbeidsplasser i hele landet. Vi vil sørge for høyhastighetsbredbånd og mobildekning i hele landet.
3 Investeringer i samferdsel skal komme alle deler av landet til gode. Kultur- og utdanningstilbud skal
4 videreutvikles over hele landet. Det offentlige velferdstilbudet skal være av høy kvalitet i alle deler av
5 landet. Slik skaper vi rammevilkår for næringsvirksomhet og produksjon der naturgrunnet og de
6 menneskelige ressursene finnes.

7 Innovasjon Norge og Siva må videreutvikles som strategiske redskap for lønnsom næringsutvikling i
8 hele landet. Næringslivet er svært ulikt fra region til region. Virkemiddelapparatet må tilpasses slik at
9 de ulike distrikters og regioners næringsmessige muligheter utløses. Senterpartiet ønsker derfor
10 ordninger med regionalt fokus i tillegg til de landsdekkende institusjonene som Siva og Innovasjon
11 Norge.

12 Næringspolitikken må sikre langsiktig forvaltning av landets ressurser. Utnyttelse av naturressursene
13 og de menneskelige ressursene skal bidra til å utvikle lokalsamfunnet. Det er et selvstendig mål at
14 utnyttelsen av naturressursene bidrar til kompetanseutvikling og reinvestering lokalt og regionalt.

15 Senterpartiet ønsker å bygge videre på tradisjonen med desentralisering av makt, penger,
16 kompetansearbeidsplasser og definisjonsmakt. Målet om desentralisering er ideologisk forankret i
17 folkestyretanken. Behovet for å dele makt og innflytelse mellom ulike deler av landet er
18 grunnleggende for et aktivt folkestyre. Den demokratiske makta har sitt utspring i folket, derfor må
19 tilgang til makt finnes der folk bor.

20 Norge trenger mange sterke regioner. Senterpartiet ønsker ikke en utvikling der Oslo-regionen blir
21 det eneste reelle maktsentret i landet. Vi mener at vekst basert på mange og sterke regioner vil gi et
22 mer balansert og bærekraftig samfunn. Et mangfold av sterke, små og mellomstore bysentra over
23 hele landet, og aktive næringsmiljø og kompetansmiljø knyttet til regional ressursutvikling, er en
24 strategi for bedre regional balanse og framtidig verdiskaping. Gode og raske samferdselsløsninger, og
25 dessuten målrettede distriktpolitiske virkemidler vil også føre til vekst utenfor de regionale
26 sentrene.

27 Befolkningen i Norge vokser i rekordfart. Senterpartiet vil legge til rette for at befolkningsveksten skal
28 skje i alle deler av landet. Effektiv distrikts- og regionalpolitiske virkemidler kan bidra til å dempe
29 pressproblemer i sentrale strøk. Det er mulig å stanse sentraliseringen med politisk vilje.

30 *Senterpartiet vil:*

- 31 - videreutvikle bo- og arbeidsmarkedsregioner over hele landet og stimulere nærings- og
- 32 kompetansekluster som en strategi for regional balanse
- 33 - flytte underliggende statlige etater ut av Oslo for å øke antall kompetansearbeidsplasser i
- 34 andre regioner

35 **Industri**

36 Norge må jobbe aktivt for å beholde industriens andel av verdiskapingen i samfunnet, både gjennom
37 å styrke eksisterende industri og legge til rette for nye etableringer. Senterpartiet vil motvirke en
38 todeling av norsk næringsliv, mellom oljerelatert og annen næringsvirksomhet. Senterpartiet vil sikre
39 gode rammebetingelser og et konkurransedyktig industrikraftregime for landbasert industri. Vi vil

1 satse på forskning, utvikling og ny teknologi for å styrke innovasjonsevne, vekstmuligheter og
2 konkurransekraft i industrien. Styrke videreutdanningen av fagarbeidere sånn at flere får fagbrev og
3 satsing på entreprenørskap er vesentlig for å sikre vekstkraft.

4 *Senterpartiet vil:*

- 5 - sikre et godt industrikraftregime
- 6 - sikre at små og mellomstore bedrifter får enklere kontroll- og rapporteringsregimer å
7 forholde seg til
- 8 - etablere insentiver for å styrke samarbeidet mellom høyere utdanning og industrien
- 9 - styrke naturvitenskapelig utdanning med flere studieplasser
- 10 - styrke fagutdanningen
- 11 - styrke skatteFUNNordningen
- 12 - etablere kunnskapsFUNN for investeringer til kunnskapsoppbygging i bedrifter
- 13 - etablere et eget innovasjons- og investeringsprogram for å utvikle norsk skogindustri
- 14 - styrke kapitaltilgangen og legge til rette for norsk og, om nødvendig, statlig eierskap for å
15 sikre norsk tilhørighet
- 16 - bruke statens mulighet for deleierskap der det handler om å sikre viktige norske
17 kompetansebedrifter innenfor strategiske sektorer og unngå at Norge blir et filialland
- 18 - arbeide for at statens eierskap sikrer hovedkontor i Norge slik at forskningsmiljøer,
19 integrering i lokalmiljøet og lokal forankring sikres på viktige bedrifter

20 **Reiseliv**

21 Senterpartiet vil arbeide for økt verdiskaping og økt lønnsomhet i reiselivsnæringa. Reiseliv er
22 allerede en stor næring i Norge, men har potensial for ytterligere vekst. Reiselivet er ei viktig næring
23 for distriktene og kan være en stor bidragsyter til å skape nye arbeidsplasser over hele landet. Det
24 naturbaserte reiselivet er i vekst. Dette gir store muligheter innenfor de næringene som har sitt
25 grunnlag i forvaltning av naturressurser. Samtidig gir satsing på kultur i reiselivet muligheten til å vise
26 fram både vår historie og tradisjon og dagens Norge. Regionale reiselivsselskap med felles
27 markedsføring i utlandet gir bedre gjennomslagskraft. Vi ønsker at kultur- og idrettsarrangementer
28 blir en naturlig del av nasjonale og regionale reiselivsstrategier.

29 *Senterpartiet vil:*

- 30 - etablere en nasjonal reiseplanlegger som gir enklere bestilling og samordning mellom de
31 ulike trafikk-kildene
- 32 - styrke kapitaltilgangen i reiselivet ved å jobbe for et eget såkornfond for reiselivet
- 33 - jobbe for å etablere regionale charterfond for å få økt turisttrafikk fra utlandet
- 34 - tilrettelegge og bruke nasjonalparker og verdensarvområder i markedsføringen av norsk
35 reiseliv

36 **Mineralnæringen**

37 Senterpartiet mener at fellesskapet må sikres muligheten til å ta ut verdiene som ligger i norske
38 mineraler. Bergverksnæringa må utvikles på en bærekraftig måte for å sikre at hensynene til
39 sysselsetting, verdiskaping, lokal kompetanseutvikling og miljø blir ivarettatt.

1 Senterpartiet vil være en drivkraft for forskning og utvikling av leverandør- og foredlingsindustri
2 innen mineraler for å sikre at mest mulig av verdiskapningen forblir i Norge.

3 *Senterpartiet vil:*

- 4 - jobbe for at det opprettes et statlig mineralselskap
- 5 - styrke gruve- og mineralingeniørutdanning for å møte kompetansebehovet i næringen
- 6 - jobbe for at det utvikles et helhetlig forskningsprogram i regi av Forskningsrådet som kan
- 7 vurdere muligheter og konsekvenser av mineralutvinning i Norge
- 8 - at skatter og avgifter fra mineralnæringen i større grad skal tilbakeføres til kommunene som
- 9 setter av areal til næringen

10 **Matlandet Norge**

11 Naturressursene, råvarene, det nordiske klimaet og store sesongvariasjoner er utgangspunktet for
12 den norske matkulturen og trygg mat til den norske befolkningen. Maten er utgangspunktet for den
13 største komplette verdikjeden i Fastlands-Norge.

14 Matkulturen er i stadig utvikling. Den er et uttrykk for vår felles kulturarv og identitet. I dag
15 etterspørres mat med historie og lokal tilknytning og et mangfold i produktutvalget. Norsk matkultur
16 har blitt et utgangspunkt for innovasjon i matnæringene. Senterpartiet vil gjennom satsing på
17 matproduksjonen og det store mangfoldet av virksomheter som videreforedler råvarene, styrke og
18 videreutvikle Matlandet Norge.

19 I dag styres den norske dagligvarebransjen av noen få, sterke butikkjeder. Dagligvarebransjen får
20 stadig større makt over matproduksjonen, foredlingsleddet, distribusjonen av mat og
21 storkjøkkenene. Det gir forbrukerne et begrenset vareutvalg, hindrer næringsutvikling i de norske
22 matnæringene og reduserer de norske matprodusentenes muligheter til bedre betaling.
23 Senterpartiet vil jobbe for regler som sikrer fordeling av makt mellom de ulike leddene i verdikjeden
24 og en rettferdig handelspraksis.

25 **Landbruk – norsk selvforsyning skal sikres**

26 Senterpartiets vil føre en landbrukspolitikk som gir sikker mat, landbruk over hele landet, økt
27 verdiskaping og ei bærekraftig næring. For å sikre dette vil Senterpartiet verne om den norske
28 landbruksmodellen med et robust samvirke, et sterkt importvern og årlige forhandlinger mellom
29 staten og aktørene i landbruket.

30 Verdens og Norges befolkning vokser raskt og den globale kampen om ressursene hardner til.
31 Klimaendringene øker utfordringene for mange lands matproduksjon, og framtidig
32 forsyningssikkerhet er truet flere steder. Alle land har rett og plikt til å produsere mat til egen
33 befolkning. Norsk matproduksjon skal øke minst i takt med befolkningsveksten og
34 selvforsyningsgraden for fôr og mat økes. Slik skal Norge sikre mat til egen befolkning og ta ansvar for
35 ikke å forbruke uproporsjonalt mye av verdens matfat. Målet er at norsk landbruk skal dekke
36 etterspørselen etter varer som det er naturlig grunnlag for å produsere nasjonalt. Produksjonen skal i
37 størst mulig grad baseres på norske ressurser – gras, korn, grønnsaker og frukt.

1 For å nå målet om økt matproduksjon og landbruk over hele landet er det avgjørende å sikre
2 landbruket gode inntekts- og investeringsmuligheter. Det skal føres en inntektspolitikk som gir
3 bonden bedre betalt for maten for maten som blir produsert. Inntektsforskjellen mellom landbruket
4 og andre grupper i samfunnet må utjevnes. I landbruket er det stort behov for oppgradering og
5 nyinvesteringer i blant annet driftsbygninger og jord. For å sikre at investeringer skal kunne skje må
6 det opprettes en egen tiårig investeringspakke for hele landbruksnæringa. Det må også opprettes en
7 fondsordning for hele landbruket med skattefrie avsetninger etter modellen for skogavgift.

8 Eiendomspolitikken i landbruket skal sikre at ressursene holdes i hevd og forvaltes i et langsiktig
9 perspektiv og må derfor finne sitt balansepunkt mellom hensynet til enkeltmenneskets og
10 samfunnets interesser. Bo- og driveplikten er et viktig virkemiddel som skal opprettholdes.

11 **Landbruk over hele landet**

12 Ressursene som er nødvendige for å øke matproduksjonen er knappe og spredt over hele landet.
13 Ikke minst gjelder dette kornarealer som har en nøkkelfunksjon i produksjonen av mat- og fôrkorn.
14 For å sikre at vi får mest mulig ut av våre nasjonale ressurser skal vi benytte regional arbeidsdeling
15 for å holde hele det norske jordbruksarealet i drift. Denne politikken er også avgjørende for å sikre de
16 over 50 000 arbeidsplassene i næringsmiddelindustrien.

17 **Bærekraftig landbruk**

18 Landbruket er avhengig av at naturen er i balanse. Næringa er avhengig av å minimere belastningen
19 på natur og miljø. Skog i vekst tar opp CO₂. Aktiv skogskjøtsel, med hogst, planting og ungsogspleie
20 bidrar til en betydelig klimagevinst.

21 **Skogbruk**

22 Skogbruk er en fornybar distriktsnæring med stor økonomisk betydning nasjonalt, regionalt og lokalt.
23 Skogressursene i Norge er nesten tredoblet de siste 100 årene. Det er mulig å øke avvirkningen
24 betydelig innenfor miljømessig forsvarlige rammer. Etterspørselen etter trevirke og annen biomasse
25 fra skogen vil øke i årene som kommer, både i Norge og Europa, blant annet som følge av en mer
26 offensiv klimapolitikk.

27 Norge har i dag en komplett verdikjede for videreforedling av skogressursene. I dag er
28 treforedlingsindustrien inne i en svært krevende fase. Senterpartiet vil jobbe for å sikre
29 videreutvikling av foredlingsindustrien slik at en størst mulig del av verdiskapingen skjer i Norge også
30 i framtiden. Skognæringen vil i årene framover kunne gi et ennå større bidrag til klimapolitikken,
31 distriktpolitikken og verdiskapingen. Dette skal skje gjennom forsterking av den tradisjonelle delen
32 av skognæringen, utvikling av nye produkter og bruksområder for biomasse, som for eksempel
33 andregenerasjons biodrivstoff, og gjennom satsing på trearkitektur.

34 **Sterkt importvern**

35 Importvernet er bunnplanken i den norske landbruksmodellen. Det norske lønns- og kostnadsnivået
36 sammen med et utfordrende klima og krevende topografi bidrar til at prisene for norske
37 landbruksprodukter er høyere enn i våre naboland. Det kan derfor ikke inngås nye handelsavtaler
38 som svekker importvernet og rammevilkårene for den nasjonale landbruksproduksjonen ytterligere.
39 Innenfor dagens avtaler må vi velge de løsningene som sikrer matproduksjon til egen befolkning,
40 utnyttelse av de nasjonale ressursene og videreutvikling av norske arbeidsplasser. Dette vil blant
41 annet føre til betydelig mer vekt på prosenttoll.

1 **Reindrift**

2 Reindriften nyttiggjør utmarksressursene og fjellområdene i store deler av landet og har et stort
3 potensial for økt verdiskaping. Næringen er en viktig kulturbærer i den samiske kulturen. Det er en
4 forutsetning for næringens eksistens og legitimitet at ressursene utnyttes på en økologisk
5 bærekraftig måte. Derfor må næringen sikres tilgang på areal og reintallet må tilpasses
6 ressursgrunnlaget i beiteområdene. Reinsdyrkjøtt er en arktisk delikatesse. Senterpartiet vil bidra til
7 at næringen får utnyttet det store potensialet for verdiskaping som finnes ved å bedre salgskanalene
8 for råvaren og videreforedling av denne. I tillegg kommer næringsmulighetene i blant annet
9 kulturformidling og turisme.

10 **På lag med norske forbrukere**

11 Norsk landbruk skal tilby forbrukerne trygg, sunn og næringsrik mat som er produsert i Norge. Norsk
12 plante- og dyrehelse er god og må forsvares og videreutvikles for å sikre produksjonen av trygg mat
13 også i framtiden. Forbrukere og myndigheter må gis innsyn i prisfastsettelse og konkurranse i
14 dagligvaremarkedet.

15 **Utdanning og rekruttering, forskning og innovasjon**

16 Tilgang på nok og kompetent arbeidskraft er en grunnleggende forutsetning for en
17 konkurransekraftig landbruksnæring. I tillegg til inntektsvekst må det legges til rette for rekruttering
18 gjennom å ivareta og utvikle utdanningssystemet. Landbruksutdanning må i sterkere grad tilpasses
19 behovet for de som skal inn i næringen. Tilbud om etterutdanning for de som er i næringa er også
20 viktig. Samtidig må det satses sterkt på forskning, utvikling og innovasjon i sektoren for å møte
21 utfordringer knyttet til endringer i klima, behovet for økt produktivitet og for å utvikle nye produkter
22 og markeder. Naturbruksskolene må styrkes gjennom et nasjonalt program med fokus på
23 klimautfordringer, energi, drivstoff og kretsløpstenkning.

24 *Senterpartiet vil:*

- 25 - gi landbrukets utøvere økte inntektsmuligheter slik at forskjellen i inntektsmuligheter
- 26 mellom landbruket og andre grupper i samfunnet utjevnes
- 27 - at Norge skal utnytte importvernet på jordbruksvarer for å sikre matproduksjon til eget folk,
- 28 utnyttelse av de nasjonale ressursene og videreutvikling av norske arbeidsplasser
- 29 - sikre at jordbruket får muligheten til nødvendig fornying av produksjonsapparatet gjennom
- 30 investeringsvirkemidlene
- 31 - opprettholde selvforsyningsgraden også med økende befolkning
- 32 - at norsk matproduksjon skal økes med 20 prosent innen 2020
- 33 - jobbe for å hindre at noen få aktører får uforholdsmessig mye makt over matverdikjeden
- 34 - gjeninnføre beredskapslagring av korn gjennom styrket gårdslagring og styrket nasjonal
- 35 silokapasitet
- 36 - styrke og videreutvikle Matlandet Norge, gjennom satsing på matproduksjonen og
- 37 virksomhetene som videreforedler råvarene

38 **Fiskeri og havbruk**

39 Norge skal være verdens fremste sjømatnasjon. Vi vil styrke Norges allerede sterke posisjon som
40 sjømatnasjon på det globale markedet, og på den måten ta et ansvar for å øke mattilførselen og
41 styrke matsikkerheten i en verden med stor befolkningsvekst. For å klare dette må vi ligge

1 kunnskapsmessig i front på områder som bærekraftig ressursbruk, havmiljø, klima, produktutvikling
2 og marked. Norge har særegne muligheter knyttet til vår lange kystlinje og beliggenhet i nord. Våre
3 kyst- og havområder er viktige for å sikre mat og for å skape verdier. Ressursene i havet og langs
4 kysten er fellesskapets eiendom og skal sikres for framtidige generasjoner gjennom bærekraftig
5 forvaltning og nasjonal råderett. Bærekraftig ressursforvaltning er viktig også for å sikre en lønnsom
6 fiskerinæring.

7 Verdiskapingen fra våre felles fiskeressurser skal i størst mulig grad komme de fiskeriavhengige
8 kystsamfunnene til gode. Senterpartiet vil at fiskeri- og havbrukspolitikken skal utformes slik at den
9 kan bidra til å sikre lønnsomme bedrifter - både på hav og land - konkurransedyktighet og økt
10 markedsfokus, og dessuten ivareta distriktpolitiske målsettinger om arbeidsplasser og bosetting i
11 kystsamfunn. Senterpartiet vil legge til rette for de lokalt forankrede selskapene i fiskeri- og
12 havbruksnæringen, med mange små og mellomstore bedrifter. Vi vil sørge for at vi får en variert
13 fiskeflåte, med kystflåten som bærebjelke. Både kyst- og havfiskeflåten har et samfunnsansvar for
14 bosetting og sysselsetting langs kysten. Fiskeflåten skal ha en struktur som ivaretar kystbosetting,
15 arbeidsplasser og fiskeindustri. Fiskeri- og havbruksnæringen skal videreutvikles ved å bygge på
16 fortrinnet vi har i tilgangen på ferskt råstoff av høy kvalitet. Senterpartiet er opptatt av å legge til
17 rette for økt videreforedling i Norge.

18 Mulighetene for framtidens havbruk er store og Senterpartiet er opptatt av at det skal legges til rette
19 for videre vekst i havbruksnæringen innenfor bærekraftige rammer. Strategien for bærekraftig
20 havbruk skal legges til grunn. Senterpartiet mener det er avgjørende å sikre videre utvikling i fiskeri-
21 og havbruksnæringa gjennom forutsigbare rammebetingelser. Det er viktig å sikre tilgang på gode
22 sjølokaliteter for havbruksnæringa og nødvendig landareal for settefiskproduksjon, som grunnlag
23 for en bærekraftig havbruksnæring. Senterpartiet mener at tiltak som er iverksatt for å hindre
24 rømming og redusere spredning av lakselus må få virke. Dessuten må næringa og myndighetene
25 bidra med midler til forskning og utvikling, slik at en sikrer en enhetlig og bærekraftig forvaltning av
26 havbruksnæringen

27 *Senterpartiet vil:*

- 28 - styrke fiskenæringa ved å sikre en variert, lønnsom og framtidsrettet fiskeflåte som gir
29 grunnlag for rekruttering og fornying av flåten med hovedvekt på kystflåten, nært knyttet til
30 øvrig virksomhet langs kysten. Økte muligheter for strukturering vurderes i denne
31 sammenheng
- 32 - opprettholde en differensiert og fiskerieid flåte med spredt eierskap
- 33 - la kriteriene for fordeling av kvoter mellom de enkelte fartøygruppene ligge fast
- 34 - opprettholde prinsippene i råfiskloven og deltakerloven
- 35 - øke fiskerfradraget for å kompensere for økt nettolønnsordning for andre sjøfolk
- 36 - videreføre sikkerhetsopplæringen for fiskere, og utbedre fiskerihavner langs kysten
- 37 - at myndighetene skal samarbeide med fiskernes organisasjoner om når, hvor og hvordan
38 seismisk aktivitet skal foregå
- 39 - styrke Kystvakta og kystberedskapen og bidra til at ansvaret for sjøsikkerhet samordnes
40 bedre.
- 41 - at det settes av tilstrekkelige arealer langs kysten for sjømatproduksjon

- 1 - at skatter og avgifter fra havbruksnæringa i større grad skal tilbakeføres til kommuner som
- 2 setter av areal til havbruksanlegg
- 3 - opprettholde dagens eierskapsbegrensninger i oppdrettsnæringa

4 **Samferdsel – for utvikling og vekst i hele landet**

5 Senterpartiet vil føre en samferdselspolitikk som gir effektiv transport av varer og folk både innad i
6 landet og til resten av verden, som reduserer klimautslipp og lokale miljøproblem og som sikrer
7 bosetting i hele landet. Sist, men ikke minst, vil vi føre en samferdselspolitikk som fører oss enda
8 nærmere målet om at ingen skal dø eller bli hardt skadet i trafikken. Framtidas samferdselspolitikk
9 må føre til mindre klimagassutslipp fra transportsektoren. Hensynet til sikkerhet for folk og verdier vil
10 veie tungt i beslutningene som tas i samferdselspolitikken.

11 Utvikling av og eierskap til infrastruktur som elektrisitetsforsyning, veier, jernbane, flyplasser, havner
12 og bredbånd er et offentlig ansvar og er avgjørende for å utvikle næringsliv i hele landet og de
13 eksportrettede næringene. Senterpartiet vil samtidig åpne for at private aktører kan drive og
14 vedlikeholde infrastruktur der det er lønnsomt og effektivt.

15 Norge er et stort land med få innbyggere. Vi har en krevende topografi med fjell, øyer og fjorder og vi
16 har et røft klima. Disse utfordringene har vi med oss når framtidas infrastruktur skal bygges ut.
17 Senterpartiet har gjennom de siste to stortingsperiodene bidratt til å øke bevilgningene til samferdsel
18 kraftig. Denne opptrappingen skal fortsette, men det er også behov for å ta nye grep for å sikre at
19 Norge har Europas sikreste, mest effektive og mest miljøvennlige infrastruktur.

20 **Vei**

21 Det meste av trafikken vil også i framtida gå på veinettet. Senterpartiet mener det er behov for en
22 kraftig oppgradering av riksveiene som binder landet sammen. Opprusting av de gjennomgående
23 stamveiene nord-sør og øst-vest må prioriteres høyt. Det må sikres midler for å gi fylkesveiene en
24 standard som gjør at de kan tjene sin regionale funksjon og bidra til å utvikle sterke bo- og
25 arbeidsområder. Sammen med riksveiene skal disse bidra til å skape et effektivt veinett i hele landet.

26 Nye veier skal finansieres som en kombinasjon av bompenger og statlige midler.
27 Innkrevingskostnadene må reduseres ved hjelp av ny teknologi, slik at mest mulig av bompengene
28 blir brukt til vei. Løsninger for anonym passering må komme på plass.

29 Det er i dag mange forhold som kan forsinke og fordyre veiprojekter. For å sikre en mer effektiv
30 gjennomføring av veiprojekter vil Senterpartiet ha planlegging og utbygging av lengre
31 sammenhengende veistreknings. Senterpartiet vil gjøre Statens vegvesen til en smidigere og mer
32 effektiv aktør for utbygging, vedlikehold og drift av veinettet. De delene av Statens vegvesen som
33 primært arbeider med fylkesvegene skal overføres til fylkeskommunen og inngå som en ordinær del
34 av fylkeskommunens administrasjon.

35 **Gang- og sykkelvei**

36 Senterpartiet ønsker å øke satsningen på gang- og sykkelveier. Det gir bedre folkehelse, færre biler
37 og bedre klima. I distriktene vil gang- og sykkelveier sikre valgfrihet på steder der bilen i dag er det
38 mest praktiske framkomstmiddelet. I byene vil det å legge til rette for flere syklende få ned antall
39 biler og dermed redusere luftforurensning, støy og køer. En svært positiv sideeffekt av dette er bedre
40 folkehelse.

1 **Jernbane**

2 Jernbane er en effektiv og miljøvennlig transportform. Vi vil arbeide for moderne intercity-løsninger
3 innad i regionene rundt de store byene. Disse må være bygd på en slik måte at regionene i framtida
4 blir knyttet sammen av et moderne infrastrukturnett. Utbygging av dobbelsporet jernbane rundt de
5 store byene må gjøres på en måte som bidrar til at de på et senere tidspunkt kan bli en del av et
6 høyhastighetsnett. Vi vil øke kapasiteten og regulariteten for godstransport i hele landet og redusere
7 reisetider for persontrafikk.

8 **Luftfart**

9 Fly vil i lang tid være den foretrukne reiseformer på lengre strekninger både innenlands og ikke minst
10 til utlandet. Senterpartiet vil legge til rette for et styrket flyrutetilbud i de områdene av landet som
11 ikke har togtilbud. Det er et mål for Senterpartiet å få ned utslippene fra luftfarten ved å bruke
12 avgifter til å stimulere til bruk av de mest miljøvennlige flytypene.

13 Senterpartiet vil opprettholde vårt store nett av lufthavner og finansieringen av disse gjennom
14 flyplassavgifter. Avinor skal drive lufthavner i Norge. Senterpartiet mener at flyplassene på Rygge og
15 Torp må bli en del av Avinor. Senterpartiet vil styrke rutetilbudet på distriktsflyplassene gjennom å
16 gjøre anbudsordningen bedre og skape mer reell konkurranse. For å styrke Oslo lufthavn som en
17 naturlig base for utenlandsflyginger vil Senterpartiet at passasjerer som skal videre med fly
18 innenlands skal kunne foreta tollklarering ved sin ankomstlufthavn.

19 **Sjø og havn**

20 Senterpartiet vil legge til rette for å flytte mer av godstransporten fra land til sjø. Dette er en viktig
21 del av omlegginga til en mer miljøvennlig samferdselssektor. For å sikre dette må det satses mer på å
22 utvikle havner og farleder. I tillegg må det opprettes knutepunkt for å flytte gods mellom jernbane,
23 vei og sjø.

24 Senterpartiet går inn for fornying av ferje- og hurtigbåtflåten for å imøtekomme krav til universell
25 utforming og klimatilpasning. For kystfylkene er hurtigbåtforbindelser mellom regionsentra og
26 distrikt av avgjørende betydning, og Senterpartiet vil legge til rette for styrking av
27 hurtigbåtforbindelsene langs kysten.

28 Det er et behov for å samle ansvaret for å tilrettelegge for sjøtransporten hos færre institusjoner og
29 på færre forvaltningsnivåer enn i dag. Vi ønsker en helhetlig havnestrategi som medfører en
30 oppgradering av mange havner og, i enkelte tilfeller, bygging av nye havner. Sjøtransportens gebyr-
31 og avgiftssystem må gjennomgås med sikte på at sjøtransport blir konkurransedyktig på lik linje med
32 veitransporten. Senterpartiet vil legge til rette for havneutbygging i nord for å møte de mulighetene
33 en framtidig åpning av Nordøstpassasjen vil gi.

34 **Bredbånd og telefon – den digitale allemannsretten**

35 Senterpartiet ønsker at hele landet skal sikres fullverdig høyhastighetstilgang til nettet. Digital
36 allemannsrett innebærer at vi må sikre hundre prosent dekning av høyhastighetsbredbånd til landets
37 husstander. Vi vil at utbyggere av fiber fortsatt skal ha kontroll med innholdet som sendes, men at
38 det lages en plan for når nettet skal åpnes. Utrulling av høyhastighetsbredband må bli en
39 samferdselssatsning der det offentlige engasjerer seg i utbygging av infrastruktur, mens det er viktig
40 å sikre konkurranse på tjenesteleveranse til lik pris i hele landet. Senterpartiet vil fortsette
41 utbyggingen av mobildekning i hele landet. For å styrke mobildekningen på kort sikt vil vi åpne for

1 såkalt nasjonal "roaming": At kunder skal ha tilgang til mobilbruk dersom det er nettdækning i et
2 område selv om denne tilhører et annet selskap enn det man er kunde i.

3 **Post**

4 Senterpartiet støtter omleggingen som har skjedd i Posten. Vi ønsker å beholde enhetsporto og
5 seks dagers postombæring i hele landet. Det er viktig at posttilbudet er tilgjengelig for folk i alle deler
6 av landet.

7 *Senterpartiet vil:*

- 8 - gjennomføre et nytt løft for samferdselssektoren som er på minimum samme nivå som
- 9 opptrappingen i dagens NTP
- 10 - gjennom et opprustingsprogram ta igjen etterslepet på jernbane, riks- og fylkesveier i løpet
- 11 av en tiårsperiode
- 12 - øke utbyggingstempoet på vei og bane ved å redusere planleggingstiden, etablere en mer
- 13 forutsigbar finansiering og bygge mer sammenhengende
- 14 - øke muligheten for pendling gjennom betydelige investeringer i jernbanenettet. Dette skal
- 15 legge til rette for at langt flere kan bosette seg utenfor storbyene. I tillegg skal jernbanen
- 16 moderniseres slik at godsmengden kan doubles
- 17 - redusere avstandene og øke konkurransemulighetene for næringslivet ved å øke
- 18 veiinvesteringene betydelig
- 19 - gi alle tilgang til et mobil og bredbåndsnett med tilstrekkelig kapasitet
- 20 - utvikle ordningen med nasjonal godkjenning av bompengeprojekt på fylkesveiene
- 21 - bygge Stad skipstunnel
- 22 - videreutvikle de regionale lufthavnene og utvikle et godt rutetilbud
- 23 - sikre 20-minutters ferjeavganger på de gjennomgående riksveiene
- 24 - sikre et felles lovgrunnlag for interesseavklaring i plan- og bygningsloven for å redusere
- 25 planleggingstid for veiprojekter
- 26 - styrke hurtigbåtforbindelser mellom regionsentra og distrikt langs kysten

27 **Spørsmål til kapittel 6 Ta hele landet i bruk**

- 28 a) Skal den norske stat kjøpe seg inn i norsk industri for å ivareta arbeidsplasser, eller bare for å
- 29 sikre kompetanse og teknologiutvikling? Begrunn svaret
- 30
- 31 b) Det er stort fokus på Nasjonal transportplan i riksdekkende medier selv om riksveiene utgjør
- 32 bare 10 % av vegnettet. Hvordan kan vi sikre nok midler til det store vegansvaret
- 33 fylkeskommunen nå har overtatt, og hvordan sikre at det blir prioritert nok til vedlikehold av
- 34 det eksisterende vegnettet når det alltid er mest interesse for nybyggingsprosjekter?
- 35
- 36 c) Hvor viktig er investeringsmidler i forhold til inntektsmidler for å øke matproduksjonen med
- 37 20 % innen 2020?
- 38
- 39 d) Andre kommentarer og konkrete innspill til dette kapitlet?